

Центральноукраїнський національний технічний університет
Економічний факультет
Кафедра «Міжнародних економічних відносин»

«Допущено до захисту»
Зав. кафедрою МЕВ
д.е.н., професор

_____ Іван МИЦЕНКО
« ____ » _____ 2021 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за другим (магістерським) рівнем вищої
освіти

на тему
«Розвиток інтеграційних процесів в ЄС та перспективи
європейської інтеграції України»

Виконала здобувач вищої освіти
2 курсу, групи МЕВ-20м(1,4)
ОПП «Міжнародні економічні
відносини»
спеціальності 292 «Міжнародні
економічні відносини»

_____ Осадча І.М.
« ____ » _____ 2021 р.

Керівник роботи
д.е.н., професор

_____ Іван МИЦЕНКО
« ____ » _____ 2021 р.

Рецензент д.е.н., професор
Хаджинов І.В.

Центральноукраїнський національний технічний університет

Факультет Економічний
 Кафедра Міжнародних економічних відносин
 Рівень вищої освіти Магістр
 Галузь знань 29 «Міжнародні відносини»
 Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
 Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ
 Завідувач кафедри
 _____ Іван МИЦЕНКО
 «____» _____ 2021 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗА ДРУГИМ (МАГІСТЕРСЬКИМ) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Осадчої Ірини Миколаївни
 (прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи

Розвиток інтеграційних процесів в ЄС та перспективи європейської інтеграції України

2. Керівник роботи

Миценко Іван Михайлович д.е.н., професор
 (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

3. Строк подання роботи до захисту _____

4. Мета та завдання кваліфікаційної роботи Метою роботи є дослідження основних проблем та обґрунтування перспектив розвитку Європейського Союзу та визначення ролі України в цьому процесі.

Завдання: визначити сутність, види та етапи розвитку інтеграційних угруповань; дослідити моделі аналізу ефективності участі країн в економічних угрупованнях; систематизувати етапи еволюції ЄС та розвитку його співпраці з Україною; проаналізувати динаміку макроекономічних показників ЄС та чинників їх зростання; окреслити роль ЄС у світовій економіці; здійснити оцінку економічної доцільності вступу України до ЄС; проаналізувати перспективи розвитку ЄС в умовах глобальної економіки; визначити напрями підвищення ефективності економічної співпраці та інтеграції України в ЄС.

5. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Розділ 1	проф. Миценко І.М.		
Розділ 2	проф. Миценко І.М.		
Розділ 3	проф. Миценко І.М.		

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми і об'єкта дослідження	01.06.2021-01.08.2021	
2	Розробка завдання на випускню кваліфікаційну роботу, складання календарного плану його виконання	02.08.2021-15.08.2021	
3	Опрацювання навчальної та наукової літератури і складання плану роботи	16.08.2021-05.09.2021	
4	Проведення наукових досліджень, обробка фактичного матеріалу	06.09.2021-10.10.2021	
5	Написання тексту 1-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	11.10.2021-24.10.2021	
6	Написання тексту 2-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	25.10.2021-14.11.2021	
7	Написання тексту 3-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	15.11.2021-28.11.2021	
8	Усунення недоліків, написання остаточного варіанта тексту, оформлення випускної кваліфікаційної роботи	29.11.2021-08.12.2021	
9	Отримання відгуку наукового керівника	09.12.2021-13.12.2021	
10	Зовнішнє рецензування роботи	14.12.2021-18.12.2021	
11	Захист випускної кваліфікаційної роботи на засіданні екзаменаційної комісії		

Дата видачі завдання

«___» _____ 2021 року

Підпис керівника

_____ (прізвище та ініціали)

Завдання прийнято до виконання

«___» _____ 2021 року

Підпис здобувача

АНОТАЦІЯ

Розвиток інтеграційних процесів в ЄС та перспективи європейської інтеграції України.

Кваліфікаційна робота на здобуття вищої освіти ступеня “магістр” за освітньо-професійною програмою “Міжнародні економічні відносини” зі спеціальності “Міжнародні економічні відносини” – Центральноукраїнський національний технічний університет. Кропивницький. 2021.

У кваліфікаційній роботі досліджуються основні проблеми та перспективи розвитку Європейського Союзу та участь України в цьому процесі, обґрунтовуються стратегічні напрями зменшення негативних наслідків від нестабільної політичної та економічної ситуації в ЄС та світі. Систематизовані методи оцінки динаміки макроекономічних показників та визначено економічну доцільність вступу України в ЄС. У роботі виявлено особливості та тенденції зовнішньоторговельного сектора ЄС і України. Запропоновано моделі аналізу ефективності функціонування економічних угруповань. Окреслено перспективи розвитку ЄС і напрями підвищення ефективності економічної співпраці з Україною.

Ключові слова: світова економіка, інтеграція, ЄС, конкурентоспроможність.

ANNOTATION

Development of Integration Processes in the EU and Outlook of Ukraine's European Integration.

Qualifying work for higher education of Master's degree in educational and professional program «International Economic Relations» majoring in “International Economic Relations”. - Central Ukrainian National Technical University. Kropyvnytskyi. 2021.

In qualifying work there are researched the problems and prospects of European Union and the role of Ukraine in this process, there are justified strategic directions of an unstable political and economic situation's negative consequences in the EU and the whole world. On this basis there was made up methodological estimation of the dynamics of macroeconomic indicators and the economic feasibility Of Ukraine's integration. There are cleared out specialties, tendency of EU and Ukraine's foreign trade sector. The models of the economic groups' functioning efficiency analysis are offered. In work there are outlined prospects of EU development and ways of increasing the efficiency of economic cooperation with Ukraine.

Keywords: world economy, integration, EU, competitiveness.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СВІТОВОЇ ПОЛІТИКИ	9
1.1. Сутність, види та етапи формування інтеграційних угруповань	9
1.2. Моделі аналізу ефективності функціонування економічних угруповань	17
1.3. Етапи формування ЄС та розвиток його співпраці з Україною	26
Висновки до розділу	33
РОЗДІЛ 2. ПЕРЕДУМОВИ ПОГЛИБЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	35
2.1. Аналіз динаміки макроекономічних показників ЄС та чинників їх зростання	35
2.2. Роль ЄС у світовій економіці	45
2.3. Оцінка економічної доцільності вступу України до ЄС	54
Висновки до розділу.....	61
РОЗДІЛ 3. РОЛЬ УКРАЇНИ В ПОЛІТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УЧАСТІ В ЙОГО РОЗВИТКУ.....	63
3.1. Перспективи розвитку ЄС в умовах глобальної економіки	63
3.2. Напрями підвищення ефективності економічної співпраці з ЄС як основа пришвидшення євроінтеграції України	72
Висновки до розділу.....	79
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84
ДОДАТКИ.....	90

ВСТУП

Актуальність теми. Поглиблення інтеграційних процесів є характерним для розвитку сучасних міжнародних економічних відносин. На сьогодні Європейський Союз набув репутації економічного союзу з найвищим рівнем інтеграції економік держав, а також могутнім політичним союзом, метою якого є підтримання миру, добробуту всіх держав-членів. У даний час інтенсивність розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України з країнами ЄС визначається насамперед не економічними, а політичними факторами, що негативно позначається на ефективності міжнародної інтеграції України.

Дослідження особливостей економічних відносин між ЄС та Україною дозволить зрозуміти економічну доцільність європейського вектору інтеграції України, а також визначити роль і перспективи ЄС в умовах глобалізації. Таким чином, визначення економічних проблем у вітчизняній економіці та економіці країн ЄС дозволить окреслити шляхи їх подолання та сприятиме ефективному функціонуванню внутрішнього ринку та активізації зовнішньоекономічної діяльності. Це сприятиме успішній інтеграції нашої держави у європейський економічний простір і тому вимагає глибокого наукового аналізу та обґрунтування методів і механізмів реалізації.

Теоретичні розробки інтеграційних процесів та процесів глобалізації висвітлені в роботах ряду західних дослідників, зокрема Б. Оліна, П. Самуельсона, Р. Харрода, Я. Тінбергена, С. Ліндера, М. Портера, К. Оме, Ж. Адде та інших.

Серед вітчизняних дослідників слід відмітити В. Бесєдіна, О. Білоруса, В. Будкіна, І. Бураковського, А. Гальчинського, А. Гончарука, М. Дудченка, Л. Кістерського, Г. Климка, А. Кредісова, Д. Лук'яненка, Т. Панфілову, Ю. Пахомова, М. Рудченко, В. Савел'єва, В. Сіденка, С. Соколенка, А. Філіпенка та ін.

Як економічне явище, міжнародну торгівлю, особливості зовнішньої торгівлі країни і питання розвитку вітчизняної економіки, зокрема, досліджували українські учені О. Білорус, І. Бураковський, В. Будкін, П. Буряк, О. Гребельник, В. Горбатенко, О. Гупало, Я. Жаліло, Є. Єгоров, В. Козик, Д.

Лук'яненко, В. Новицький, О. Покрещук, Л. Кістерський, Г. Климко, П. Луцишин, Н. Кухарська, Ю. Макогон, А. Мокій, С. Писаренко, В. Рокоча, Є. Савельєв, В. Сіденко, О. Сохацька, А. Філіпенко, О. Шевчук.

В наукових працях українських економістів та політологів розглядаються окремі аспекти проблеми інтеграції України у світовий та європейський економічний простір. Проте в теорії і практиці міжнародних інтеграційних процесів взагалі, та Європейського Союзу, зокрема, залишається багато невисвітлених питань, аналіз яких вимагає практична реалізація курсу України по інтеграції до Європейського Союзу. Саме це зумовило вибір теми та актуальність даного дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є дослідження основних проблем та обґрунтування перспектив розвитку Європейського Союзу та визначення ролі України в цьому процесі. Відповідно до мети сформульовано такі завдання:

- визначити сутність, види та етапи розвитку інтеграційних угруповань;
- дослідити моделі аналізу ефективності участі країн в економічних угрупованнях;
- систематизувати етапи еволюції ЄС та розвитку його співпраці з Україною;
- проаналізувати динаміку макроекономічних показників ЄС та чинників їх зростання;
- окреслити роль ЄС у світовій економіці;
- здійснити оцінку економічної доцільності вступу України до ЄС;
- проаналізувати перспективи розвитку ЄС в умовах глобальної економіки;
- визначити напрями підвищення ефективності економічної співпраці та інтеграції України в ЄС.

Об'єктом дослідження є роль Європейського Союзу в світовій економіці та процес інтеграції України в глобальних умовах розвитку економіки.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади економічної співпраці та інтеграції України в ЄС.

Методи дослідження. Теоретичною та методичною основою дослідження є фундаментальні положення класичної та неокласичної теорії торгівлі, які визначають особливості торговельної політики країн та регулювання взаємовідносин в межах інтеграційних об'єднань. Для вирішення поставлених завдань у дослідженні використано історичний підхід як інструмент ідентифікації особливостей розвитку ЄС на кожному етапі поглиблення інтеграції та з метою аналізу послідовних дій України на етапах євроінтеграції. Застосування методу регресійного аналізу дозволило визначити взаємозв'язки між основними макроекономічними показниками ЄС, а також встановити залежність ВВП України від показників зовнішньої торгівлі України. Визначення переваг і недоліків, можливостей і загроз євроінтеграції України здійснено зі застосуванням SWOT-аналізу. Також у дослідженні застосовано компаративний метод для порівняння основних напрямів соціально-економічного розвитку ЄС на 2021-2027 рр., а також для визначення змін, що відбулися у відносинах України з ЄС.

Інформаційною базою кваліфікаційної роботи є наукові публікації вітчизняних і зарубіжних вчених та праці монографічного характеру, закони та нормативно-правові документи в сфері регулювання співробітництва України та ЄС, статистичні дані Державної служби статистики України та Європейського статистичного відомства, офіційні повідомлення органів влади та аналітичні матеріали громадських організацій.

Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ I

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СВІТОВОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Сутність, види та етапи формування інтеграційних угруповань

Система світового господарства включає понад 20 регіональних інтеграційних об'єднань, які за своєю сутністю є міждержавними і були створені в результаті поступового наближення економічних структур до визначеної в результаті переговорного процесу моделі та зміни механізмів регулювання зовнішньоекономічної діяльності країн-учасниць. Членами регіональних економічних утворень є країни, які територіально близькі та мають приблизно однаковий рівень соціально-економічного розвитку. До таких регіональних об'єднань відносяться (рис. 1.1): «Європейський Союз (ЄС), Асоціація Азіатсько-тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС), Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), Латиноамериканська асоціація інтеграції (ЛАМ) і "МЕРКОСУР", Економічне співтовариство держав Західної Африки (ЕКОВАС) і Митний і економічний союз Центральної Африки (ЮДЕАК), в Північній Америці (НАФТА)» [1].

Як зазначає Смирнов П. Ю. [2, с. 27] ЄС набув рис наднаціональної форми, оскільки наділений рядом повноважень, що притаманні тільки національним державам і які є основою для діяльності органів економічного та іншого управління, що мають міждержавний (Європейська рада, Рада міністрів) і наднаціональний характер (Європейська комісія, Європейський парламент, Європейський суд, Палата аудиторів). Даний розподіл органів ЄС відображає поділ компетенції між інституціями ЄС та національними урядами. Наднаціональні органи реалізують загальносоюзні цілі, міждержавні органи відображають національні інтереси. Головною особливістю організаційно-правової системи ЄС виступає переважання права Європейського Союзу над національним правом у межах основних договорів.

Діяльність Європейського Союзу, як самостійного суб'єкта міжнародного права, що укладає торговельні угоди та договори про співробітництво з іншими

країнами, також пов'язана з наданням економічної допомоги не лише країнам-членам, а й іншим державам, що є партнерами по співпраці в різних сферах.

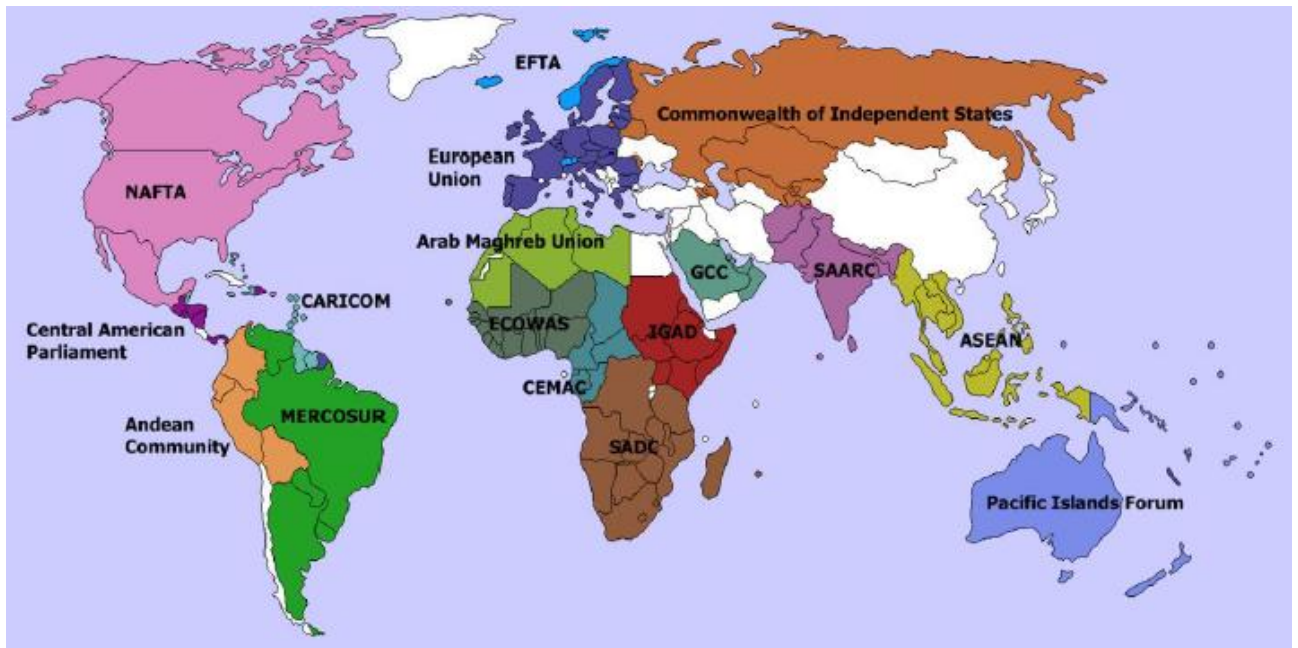

Рис. 1.1. Інтеграційні блоки країн світу

Джерело: [3]

Розглянемо детальніше типи інтеграційних утворень, які формують систему світового господарства.

1. Зона вільної торгівлі (ЗВТ). Суть цього об'єднання полягає в тому, що країни-учасниці домовляються між собою про зниження ними митних тарифів у взаємній торгівлі. Що стосується торгівлі з третіми країнами, то кожен учасник зони вільної торгівлі встановлює власні тарифи, тобто на стадії ЗВТ країни-учасниці скасовують взаємні торговельні бар'єри, але при цьому зберігають повну свободу дій в економічних зв'язках з третіми країнами: скасування або введення нових мит, укладання торгово-економічних угод [4, с. 159].

Дахно І. І. зазначає, що між країнами-учасницями зони вільної торгівлі зберігаються митні кордони і пости, які контролюють «походження товарів», що перетинають їхні державні кордони, особливо пільгове перевезення товарів третіх країн. Вільні торговельні зони, вільні порти, транзитні зони, безмитні склади на підприємствах (становлять вільну економічну зону) базуються на скасуванні або зниженні мит і експортно-імпортного контролю [5, с. 83-85].

Для прикладу, Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ), що була утворена в 1960 р., включає 6 країн, серед яких: Швеція, Норвегія, Фінляндія, Ісландія, Австрія та Швейцарія. Тут принципи вільної торгівлі поширюються тільки на промислову продукцію. Особливістю є те, що для прийняття рішень про торговельно-економічну взаємодію в рамках ЗВТ не потрібні постійно діючі наднаціональні структури, всі рішення приймаються посадовими особами міністерств, відомств, фінансових організацій країн-учасниць.

Серед основних недоліків ЗВТ, які негативно впливають на міцність інтеграційних зв'язків, відноситься лібералізація імпорту, що створює загрозу функціонуванню національних виробників через низьку конкурентоспроможність їхньої продукції порівняно з імпортною. У цьому випадку важливим є роль держави щодо застосування протекціоністських заходів з метою запобігання частковому або повному витісненню вітчизняних виробників товарів з національного ринку. Загалом, не зважаючи на певні негативні наслідки, створення ЗВТ забезпечує сталий процес удосконалення системи зовнішньоекономічної діяльності країн-учасниць, що сприяє гнучкому пристосуванню їх до змін у зовнішньому середовищі та вчасному реагуванню на виклики глобалізації.

2. Митний союз. За визначенням Приходько І., «митний союз – це угода двох або кількох держав, яка передбачає усунення внутрішніх тарифів, запровадження спільного зовнішнього тарифу, уніфікованої системи прямих і непрямих податків, що спрощує переміщення товарів всередині угруповання» [6, с. 30]. Отже, дане об'єднання також базується на принципах вільної торгівлі. Проте відмінність від ЗВТ полягає у запровадженні єдиного митного тарифу стосовно третіх країн, які не є учасниками цього союзу. Тобто, зовнішньоторговельні зв'язки країн-учасниць будуються на колективно визначених принципах співпраці з третіми країнами з метою покращення захисту регіонального ринку та зміцнення позицій країн, що входять до митного союзу, в глобальній економіці.

До недоліків вступу країни до митного союзу варто віднести втрату суверенітету країни у формуванні своєї зовнішньоекономічної політики.

Здійснення країнами-учасницями єдиної зовнішньоторговельної політики по відношенню до третіх країн, обумовлює необхідність регулювання потоків товарів з урахуванням розміру зовнішніх тарифів і остаточних цін. Згідно правил Світової організації торгівлі створення митного союзу дозволяється, якщо функціонування такого об'єднання не призведе до створення обмежень та перешкод вільній торгівлі: «мита та інші засоби регулювання торгівлі в країнах, що не є членами інтеграційного угруповання не повинні бути вищими чи дискримінаційними порівняно з митами та іншими заходами регулювання торгівлі, які застосовувалися на цій же території до утворення митного союзу» [7].

У випадку, якщо зовнішній митний тариф на певний товар є вищим, ніж внутрішній, то країни-члени митного союзу відмовляються від дешевшого імпортного товару, а купують аналогічний товар у країни-партнера по МС, навіть якщо ціна цього товару є вищою. Тобто, можемо стверджувати, що митний союз має механізми стимулювання країн-учасниць до пошуку додаткових ресурсів розвитку, удосконалення технологій та проведення спільних досліджень з метою підвищення конкурентоспроможності товаровиробників у рамках МС.

На відміну від ЗВТ, в митному союзі виникає необхідність створення постійно діючих регулюючих структур для координації розвитку багатьох галузей не лише всередині союзу, але і на макрорівні, узгодження митно-тарифної політики та інтересів ринків.

Раджабова З. К. стверджує, що «прикладом успішного розвитку Митного союзу може бути ЄЕС, який упродовж 1960-1990 рр. знаходився саме на цій стадії взаємодії, поступово розвиваючись у бік повноцінного спільного ринку» [8]. До цього періоду відноситься і створення єдиного валютно-фінансового простору з введенням європейської валютної одиниці – екю (ECU) для безготівкових розрахунків.

Переваги розвитку міжнародної торгівлі в ЄС ґрунтуються на «підвищенні конкурентоспроможності товарів та послуг, вироблених в країнах ЄС на засадах зростання якості продукції, продуктивності праці і зниження

рівня витрат виробництва», що забезпечується, насамперед, «внутрішньою економічною політикою, рівнем розвитку зовнішньої торгівлі, обсягом іноземних інвестицій, так як це сприяє більш ефективному використанню ресурсів і факторів виробництва в країнах ЄС, поширенню нових технологій» [9, с. 31-32].

3. Спільний ринок характеризується «вільним рухом товарів і послуг, капіталів і громадян», що обумовлює поглиблення «інтеграції безпосередньо у сфері виробництва, співробітництва у грошовій та податковій політиці, політиці зайнятості», водночас цей процес супроводжується «впливом робочої сили, інтелектуальною міграцією, що є не вигідним для менш розвинених країн угруповання» [10, с. 43].

Як відомо, для створення ефективного ринкового простору необхідним є досягнення країнами певних параметрів, зокрема: вирівнювання податків та гармонізація податкових систем; скасування бюджетних субсидій для окремих підприємств; подолання відмінностей у національному трудовому та економічному праві; координація національних кредитних та фінансових структур.

Досвід Європейського Союзу показує, що досягнення консенсусу між країнами потребує застосування нових підходів до налагодження співпраці з одночасним дотриманням національних інтересів що зміцнюють національні інтереси. Лише після досягнення достатньо високого рівня взаєморозуміння, політичної довіри та високої ефективності економічної співпраці, країни переходять на вищий щабель інтеграції, відкриваючи кордони для взаємного обміну капіталами, робочою силою, товарами та послугами.

Відповідно, «дотримання наведених параметрів і подальша координація податкової, кредитної, валютної, промислової та сільськогосподарської політики в підсумку підводить до утворення дійсно єдиного спільного ринку і дає імпульс для переростання інтеграційного угруповання в якісно новий щабель - Економічний союз» [8].

4. Економічний союз охоплює принципи розглянутих вище форм інтеграційних об'єднань, додаючи можливість застосування інструментів

міждержавного регулювання та єдиної економічної політики (табл. 1.1), а тому перехід країн до співпраці в межах Економічного союзу потребує більше часу, ніж на створення митного союзу чи спільного ринку.

Функціонування Економічного союзу передбачає формування «єдиної валютної системи і центрального банку, уніфікованої фіскальної системи та спільної зовнішньоекономічної політики з ... метою координації економічної політики держав-членів та зближення рівнів їх соціально-економічного розвитку, а також встановлення фіксованого валютного курсу і перехід до єдиної валютної політики» [6, с. 33].

Таблиця 1.1

Етапи та форми міжнародної економічної інтеграції та їх ключові ознаки

Етапи та форми міжнародної економічної інтеграції	Ключові ознаки				
	Зниження внутрішніх митних тарифів	Скасування внутрішніх митних тарифів	Спільний зовнішній митний тариф	Вільне переміщення товарів та факторів виробництва	Спільна економічна політика, єдина валюта
Зона преференційної торгівлі	+	-	-	-	-
Зона вільної торгівлі	+	+	-	-	-
Митний союз	+	+	+	-	-
Спільний ринок	+	+	+	+	-
Економічний союз	+	+	+	+	+

Джерело: складено за [6; 10]

Поступово проходячи етапи інтеграції, країни утворюють Економічний союз, співпраця в межах якого забезпечує перехід до Політичного союзу, що вважається найвищою формою регіональної інтеграції країн. Політичний союз характеризується перетворенням єдиного ринку в цілісну господарсько-політичну систему, учасники якої передають повноваження на ведення внутрішньої та зовнішньої діяльності наддержавній інституції, а також здійснюють спільну внутрішню і зовнішню політику, вживають заходів для зміцнення економічної безпеки, запроваджують інститут єдиного громадянства.

Для найвищого ступеня регіональної інтеграції, яким є економіко-політичний союз, характерною ознакою є територіальна єдність країн-учасниць

та створення наднаціональних економічних і політичних інституцій (табл. 1.2). Вища ефективність співробітництва в межах спільного ринку, економічного та політичного союзів, порівняно з функціонуванням зони вільної торгівлі чи митного союзу, ґрунтується на поглибленні виробничої інтеграції, яка дозволяє поєднувати конкурентні переваги ресурсних потенціалів країн на основі системної синергії.

Таблиця 1.2

Взаємозв'язок форм і типів міжнародної інтеграції

Рівень	Форма	Типи	Сутність
Мікро і макрорівень	Зона преференційної торгівлі	Торговельна зона	—
	Зона вільної торгівлі		Початок зовнішньоторгівельної інтеграції
	Митний союз		Завершення зовнішньоторгівельної інтеграції
	Спільний ринок	Виробнича інтеграція	Початок і розвиток загальноекономічної інтеграції
	Економічний союз		Зрощування національних економік в єдиний економічний простір
	Політичний союз		Конфедерація або федерація

Джерело: [11, с. 334]

На даний час єдиним прикладом економіко-політичного союзу є Європейський Союз, тому приділимо увагу системі міждержавного регулювання взаємовідносин між країнами-учасниками цього угруповання (рис. 1.2).

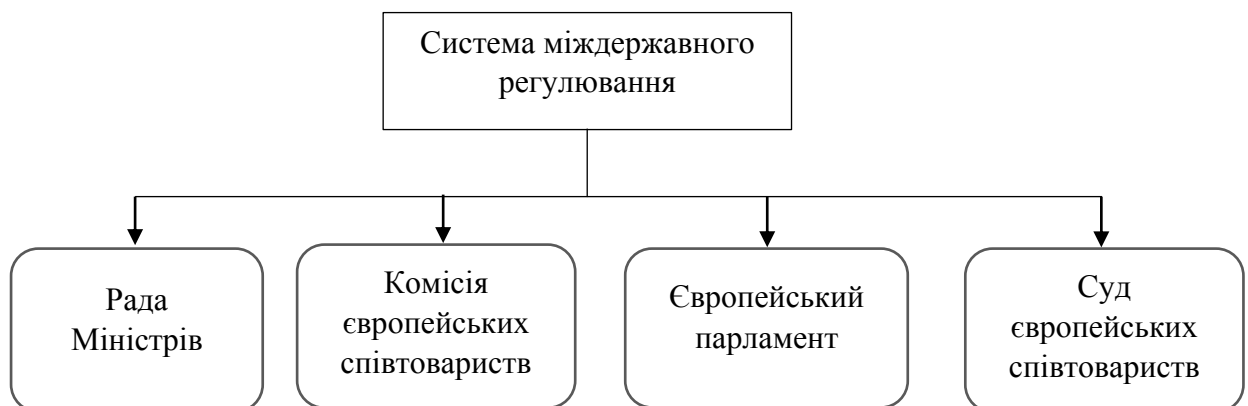

Рис. 1.2. Структура системи міждержавного регулювання ЄС

Джерело: складено за [12]

Система міждержавного регулювання включає:

1. Рада Міністрів - законодавчий орган. Рада Міністрів держав ЄС відповідає за хід економічного розвитку кожної країни і всього союзу. У випадку розбіжності економічної політики окремої країни, її перешкоди нормальному функціонуванню валютного та економічного союзу, Рада Міністрів наділяється правом прийняття відповідних заходів прямого впливу, обов'язкових до виконання національними органами влади. Це певною мірою і добровільна централізація наднаціонального управління.

2. Комісія європейських співтовариств – виконавчий орган. Головний виконавчий робочий орган, який в останні роки настільки розширив свої повноваження, що отримав назву "Європейський уряд".

3. Європарламент - контролюючий орган. Обирається прямим таємним голосуванням населенням усіх 15 країн-учасниць у кількості 626 депутатів.

4. Суд європейських співтовариств. Постанови Європейського Суду з конкретних спірних питань носять остаточний характер і обов'язкові до виконання національними органами влади [12].

Основні засади функціонування та стратегічні пріоритети розвитку Економічного союзу визначаються рішеннями Ради Міністрів. На початковому етапі створення Економічного союзу між країнами-учасниками ЄС у Маастрихтському договорі (1992 р.) було визначено ключові параметри їх переходу до функціонування в межах Економічного і валютного союзу та вказано дату остаточного запровадження усіх інституційних змін (1 січня 1999 р.). Окреслені завдання були виконані вчасно і в межах створеного Єдиного Економічного і валютного союзу наприкінці січня 1999 р. впроваджена в обіг єдина валюта «євро», сформована єдина система Центрального банку, яка включає усі Центральні банки країн-учасниць ЄС.

Підсумовуючи зазначимо, що регіональні інтеграційні об'єднання являють собою міждержавні економічні утворення, що діють з метою поступового об'єднання їхніх господарств шляхом зближення і зміни господарських механізмів насамперед у зовнішньоекономічній сфері. Членами регіональних інтеграційних об'єднань є територіально близькі країни з

приблизно однаковим рівнем соціально-економічного розвитку, а головний учасником інтеграційного процесу - великий приватний капітал розвинених країн світу. ЄС, як інтеграційне об'єднання наділений рядом повноважень, що притаманні тільки національним державам і які є основою для діяльності органів економічного та іншого управління, що мають міждержавний і наднаціональний характер.

1.2. Моделі аналізу ефективності функціонування економічних угруповань

Функціонування та розвиток міжнародної торгівлі, а також спільна торговельна політика ЄС базуються на нормах і принципах міжнародного права, міжнародного торговельного права як складової міжнародного економічного права. Проте в основі правового регулювання міжнародної торгівлі лежить врахування тих чи інших економічних теорій, які пояснюють переваги і недоліки різних підходів до здійснення зовнішньоторговельної діяльності. Спільна торговельна політика ЄС включає не лише заходи регулювання потоків товарів та факторів виробництва між вітчизняними та іноземними виробниками та споживачами (мікроекономічний рівень), а й елементи макроекономіки, наприклад, валютні обмеження, якщо вони запроваджуються з метою впливу на торгівлю товарами і послугами.

Ефективність функціонування економічних угруповань можна аналізувати за допомогою теоретичних положень та підходів. Шевчук В. О. [13, с. 22-25, с. 27] стверджує, що доцільно буде використовувати моделі відкритої економіки, предметом яких є:

- функціонування національних грошових одиниць;
- характеристика міждержавної мобільності чинників виробництва та обміну товарами і послугами;
- механізми виникнення кризових явищ у платіжному балансі.

Баланс заощаджень-інвестицій (рис. 1.3). Концепція балансу заощаджень-інвестицій має декілька трактувань, які пояснюють платіжні дисбаланси чинниками приватного і державного споживання.

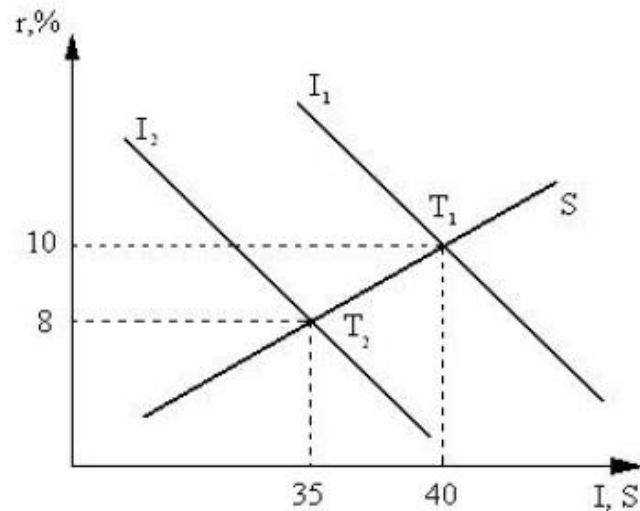

Рис. 1.3. Баланс заощаджень-інвестицій, згідно з класичною теорією, де r - процентна ставка, S – заощадження, I – інвестиції

Джерело: побудовано за [13]

Одним з трактувань, на думку Шевчука В. О. [13, с. 22-23]. є кейнсіанська гіпотеза абсолютного доходу, а також гіпотеза відносного доходу. Гіпотеза абсолютного доходу дозволяє простежити вплив змін у сукупному попиті на заощадження та інвестиції, а також поточний рахунок, процентну ставку і RER. Позитивний вплив на поточний рахунок забезпечує зменшення приватного споживання, оскільки заощадження збільшуються. Сальдо поточного рахунку погіршується через зниження процентної ставки. Щодо погіршення сальдо зовнішньої торгівлі, то причиною є підвищення RER. Також прослідковується взаємозв'язок між дефіцитом бюджету та дефіцитом поточного рахунку (рис. 1.4).

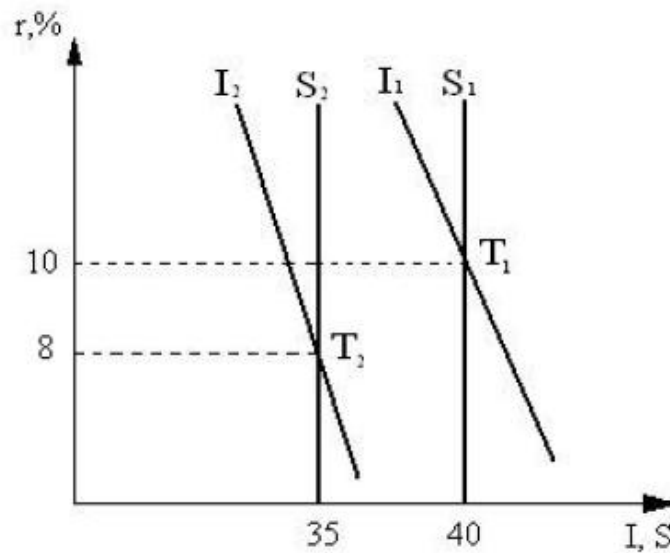

Рис. 1.4. Баланс заощаджень-інвестицій, згідно з кейнсіанським механізмом, де r - процентна ставка, S – заощадження, I – інвестиції

За: [14]

Модель Манделла-Флемінга (рис. 1.5). Дана модель відрізняється від розглянутої вище тим, що доповнює аналіз сальдо поточного рахунку залежністю економіки від потоків капіталу та враховує рівновагу грошового ринку. Особливістю є те, що досягнення рівноваги доходу і платіжного балансу можливе лише за умови одночасної рівноваги товарного, грошового і валютного ринків [13, с. 23-25].

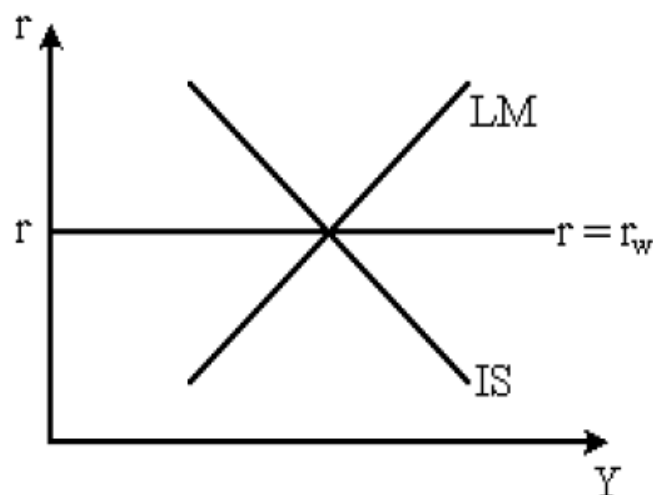

Рис. 1.5. Модель Манделла-Флемінга, де IS – крива рівноваги товарного ринку, LM – крива рівноваги грошового ринку, r –внутрішня процентна ставка, r_w – світова процентна ставка, Y – дохід

Джерело: побудовано за [15]

Сальдо поточного рахунку визначається залежністю від RER і рівнів доходу в національній економіці та країнах – торговельних партнерах. Рух капіталу залежить від різниці реальних процентних ставок у даній країні та за кордоном, а рівновагу платіжного балансу визначає обмінний курс (плаваючий) або обсяги валютних резервів (фіксований).

Модель «залежної» економіки (рис. 1.6). Зміна цінових співвідношень у моделі «залежної» економіки не лише позитивно впливає на сальдо зовнішньої торгівлі, але й сприяє подоланню структурних деформацій. Вирівнювання платіжного балансу вимагає поєднання засобів обмеження сукупного попиту і девальвації грошової одиниці. Структура даної моделі включає доларизацію грошового обігу, визначення загального рівня цін обмінним курсом грошової одиниці, обмеженість фінансових ринків [13, с. 27].

Рис. 1.6. Загальна рівновага в МЗЕ.

Джерело: побудовано за [16]

Наведені вище моделі мають статичний характер, оскільки вони ґрунтуються на порівнянні рівноважних станів економіки. При цьому, до уваги береться той факт, що перехід з однієї рівноваги в іншу відбувається упродовж поточного періоду часу. Також, часто застосовується припущення щодо стійкої (незмінної у часі) рівноваги економічної системи. Практичне обґрунтування торгової політики базується на класичних та неокласичних теоріях міжнародної

торгівлі, а також на пов'язаних з ними теоріях, ключовими положеннями яких є реалізація правильного вибору торгової політики з метою прискорення економічного зростання та підвищення якості життя громадян. В якості основних використовуються два теоретичні підходи - вільна торгівля (вільна торгівля) та протекціонізм (режим найбільшого сприяння).

Сутність першого підходу полягає в тому, що формування зовнішнього сектору економіки має враховувати висновки моделей А. Сміта (теорія абсолютних переваг) та Д. Рікардо (теорія відносних чи порівняльних переваг), а це зводиться до вимірів максимальна лібералізація зовнішньої торгівлі. Можливості зовнішньоекономічної політики на основі цих моделей базуються на високому рівні економічного розвитку країни та її конкурентоспроможності на світових ринках. Держава не повинна втручатися у свободу торгівлі, яка є основою всього сучасного економічного життя і є універсальним і непорушним правом.

Представники класичних теорій міжнародної торгівлі вважають, що при обґрунтуванні теоретичних засад зовнішньоекономічної політики необхідно використовувати принципи вільної торгівлі. Так, згідно теорії Д. Рікардо, «система вільної торгівлі поєднує вигоди кожного з вигодами всієї нації, стимулює промисловість, збільшує загальну кількість продукту, поширює загальний добробут, пов'язує цивілізовані нації в одну всесвітню спільноту» [17, с. 115]. Однак у практиці зовнішньоторговельних відносин лише окремі країни залежно від ситуації при розробленні своєї торгової політики використовують вільну торгівлю.

Основною перевагою протекціоністської політики як для розвинених країн так і для країн, що розвиваються, можна вважати дисфункцію механізму регулювання внутрішнього ринку. Кожен ринок (товарів, капіталу, праці) має низку недоліків, що з одного боку, негативно впливають на його конкурентоздатність послаблюють його конкурентоспроможність до рівня оптимального розподілу капіталу чи організації ефективної торгівлі, а з іншого – не дозволяють ринковому механізму підтримувати швидкі темпи розвитку секторів економіки. Прихильники такого підходу до трактування сутності

протекціонізму (Р. Пребіш, Г. Мірдал, Г. Сінгер, А. Льюїс) виділяли базові форми дисфункції ринку, що здійснюють істотний вплив на міжнародні операції країн: неефективність ринку капіталів, що є типовим для країн, що розвиваються; нерозвиненість відносин власності. Саме зазначені недоліки ринкових відносин і визначають доцільність використання протекціоністських інструментів.

Недосконалість ринків капіталу проявляється в тому, що в країні немає достатньої мережі фінансових установ, здатних залучати заощадження традиційних галузей економіки до нових. Як наслідок, брак капіталу гальмує розвиток останнього та уповільнює структурні зміни в економіці країни. Для розвитку фінансових ринків потрібно багато часу, тому протекціоністська політика, спрямована на підтримку нових галузей промисловості, може вважатися виправданою та економічно обґрунтованою. Можливість усунення недоліків ринків капіталу на основі заходів протекціоністської політики свідчить про те, що країна також є суб'єктом структурної політики, тобто вона комплексно вирішує проблеми соціально-економічного розвитку, включаючи в заходи зовнішньоекономічної політики завдання реструктуризації економіки.

Недоліком регулювання ринку також є недосконалі відносини власності. Це пояснюється тим, що галузь, захист якої здійснюється в межах державної політики протекціонізму, створює додаткові вигоди, за які не одержує відповідної винагороди. Проблема виникнення такого дефекту ринку переважно спостерігається в інноваційних галузях, які витрачають значні фінансові ресурси на розробку новітніх технологій, їх адаптацію до локальних умов та виведення технологій на ринок. Водночас, здійснюючи істотні витрати на впровадження нової технології або на відкриття нових ринків, підприємства цих галузей не можуть закріпити за собою права власності на ці ринки. Держава не завжди має можливості надати таким інноваційним підприємствам відповідну компенсацію, а тому протекціоністські заходи з метою захисту інноваційних підприємств вважаються ефективним засобом їх підтримки.

За допомогою додаткових аргументів обґрунтовується застосування цієї політики в економічно менш розвинених країнах. Найважливіший з них -

необхідність протекціонізму молодих галузей промисловості, запропонована німецьким економістом Ф. Лістом, який вважав, що ці галузі «слід захищати від іноземної конкуренції за допомогою торгових тарифів доти, поки вони зможуть наростити потужності і знизити витрати виробництва внаслідок зростання їхніх масштабів» [18, с. 175]. Ф. Ліст зауважив, що теорія А. Сміта та Д. Рікардо не враховувала нерівномірності економічного розвитку різних країн.

Класичну теорію міжнародної торгівлі доповнив Дж. С. Міль, обґрунтувавши закон вирівнювання міжнародного попиту. Він вважав, що найбільшу вигоду від зовнішньої торгівлі отримує «...та країна, продукція якої користується в інших країнах найбільшим попитом, причому попитом, здатним максимально розширюватися від будь-якого нового здешевлення виробництва» [19, с. 354]. До такої продукції, як правило, відносяться товари першої необхідності та масового споживання. Разом з цим, у всіх випадках «продукція однієї країни повинна обмінюватися на продукцію інших країн за такими цінами, щоб її повний експорт міг повністю покрити її імпорт» [19, с. 356-357]. Відповідно, «... експорт і імпорт між країнами ... повинні в цілому покривати один одного, і товари повинні тому обмінюватися один на одного за такими цінами, які відповідають вирівнюванню міжнародного попиту» [19, с. 361]

Другий підхід, який заснований на неокласичних принципах, враховує економічну специфіку країн-торговельних партнерів, що дозволяє повною мірою використати положення розглянутих вище теорій. Згідно цього підходу, втручання уряду у зовнішньоторговельні відносини вважається доцільним з точки зору необхідності формування економічного середовища, яке забезпечує досягнення результатів відповідно до моделей, розроблених Д. Рікардо та А. Смітом. Це дозволяє теоретично обґрунтувати доцільність запровадження мита як засобу покращення умов ведення торгівлі. «В результаті значно зросла роль контактної і бар'єрної функцій митного регулювання при організації зовнішньоторговельного обміну, що сприяє значному збільшенню кількості суб'єктів митних відносин, які представляють, з одного боку, всі країни світу, що провадять зовнішньоторговельну діяльність та виробляють принципи і цілі зовнішньоторговельної політики, а з іншого, – сукупність приватних осіб,

підприємств, організацій, які беруть участь у зовнішньоекономічній діяльності і взаємодіють безпосередньо з митними органами» [20, с. 43].

Теорію порівняльних переваг В. Леонтьєв доповнив положеннями про необхідність врахування якісних показників факторів виробництва, специфічних характеристик національних ринків, процесу адаптації товарів до зміни потреб споживачів на національному ринку. З урахуванням цих доповнень ним була обґрунтована теорія факторів виробництва.

Поглиблений аналіз характеристик національних ринків був запропонований С. Ліндером, який обґрунтував доцільність проведення аналізу, насамперед, показників розміру ринку, тому що «ширший національний ринок спонукає до інновацій, дозволяє здійснювати масову економію, знижує витрати, і навпаки, вузький національний ринок повинен спеціалізуватися на виробництві товарів, які підлягають стандартизації у міжнародному масштабі» [21].

У теорію порівняльних переваг було внесено низку нових положень з теорії життєвого циклу товару, розробленої Р. Верноном, М. Познером, які обґрунтували, що «виробництво трудомісткої продукції у країнах із дорогою робочою силою буде вигідним, якщо воно засновано на новітній технології, і доповнили принцип порівняльних переваг фактором часу» [21, с. 190-207].

Теорія меркантилізму застосовує протилежно інший підхід до визначення основних напрямів політики країни у зовнішній торгівлі. Завдяки цьому сформоване теоретичне підґрунтя політики протекціонізму, а також радикально-дирижистського підходу формування зовнішньоекономічної політики, положення якого є протилежними до неокласичної теорії.

Концепція радикального дирижизму у зовнішньоторговельній політиці, як і загалом у регулюванні зовнішнього сектору економіки, ґрунтується на інших умовах, ніж вільна торгівля. Основний акцент робиться на національних та державних інтересах країн, що беруть участь у міжнародній торгівлі. Цю теорію доцільно застосовувати для пояснення дискримінаційної ситуації в системі міжнародного поділу праці та світової торгівлі країн з недостатньо високим рівнем економічного розвитку (особливо країн, що розвиваються).

Специфічне економічне становище цих країн вимагає від держави широкого захисту національних економічних інтересів на світових ринках і дозволяє використовувати найефективніші засоби захисту національної економіки, зокрема державну монополію в зовнішній торгівлі.

Разом з цим, радикально-дирижистський підхід може застосовуватися й для формування зовнішньоторговельної політики розвинених країн, оскільки протекціоністські заходи позитивно впливають на економічне зростання і вважаються доцільними. Представники такого підходу вважають, якщо країна може поліпшити умови своєї торгівлі за рахунок використання тарифів або податків на експорт, то найкращим стратегічним рішенням може бути введення відповідного комплексу податків. При цьому використовуються такі припущення: (а) за кордоном не приймаються відповідні заходи; (б) в даній конкретній галузі існує досконала конкуренція. Якщо ці припущення не відповідають реальній ситуації, що склалася в торгівлі між країнами, то «для більшості країн, першою найкращою стратегією, швидше за все, буде, головним чином, введення податків на експорт, а не тарифів» [22].

Бураковський І. визначив можливі форми торговельної політики ЄС, які, залежно від заходів в рамках радикально-дирижистського підходу, можуть застосовуватися по відношенню до третіх країн:

- «селективний протекціонізм, дія якого спрямовується проти окремих країн або окремих товарів»;
- «галузевий протекціонізм, що допускає захист від іноземної конкуренції не всього національного виробництва, а його окремих галузей»;
- «колективний протекціонізм як політика інтеграційних об'єднань, торговельних угруповань держав стосовно третіх країн»;
- «прихований протекціонізм, що використовує методи внутрішньої економічної політики і є водночас інструментом скорочення мита й збільшення кількості нетарифних обмежень»;
- «монопольний протекціонізм – одностороннє здійснення державних зовнішньоторговельних відносин з використанням обмежень, спрямованих на

захист державних інтересів (домінує у країнах з централізованим управлінням)» [23, с. 174].

Таким чином, аналіз ефективності економічних угруповань свідчить, що спільна торговельна політика включає не лише заходи регулювання потоків товарів та факторів виробництва між вітчизняними та іноземними виробниками та споживачами, а й елементи макроекономіки, такі як, наприклад, валютні обмеження. Процес розвитку міжнародної торгівлі базується на нормах і принципах міжнародного права. Проте в основі правового регулювання міжнародної торгівлі лежить врахування тих чи інших економічних теорій, які пояснюють переваги і недоліки різних підходів до здійснення зовнішньоторговельної діяльності.

1.3. Етапи формування ЄС та розвиток його співпраці з Україною

Європейський Союз (ЄС) є відносно молодою та динамічною політичною системою. Його інституційна форма є результатом прийняття певних політичних припущень під час створення перших Європейських Співтовариств, але повноваження окремих інституцій, їх функції, відносини та зв'язки можуть змінюватися. Уряди держав-членів періодично погоджуються щодо нового договору, в якому вони відновлюють політичний механізм ЄС.

Європейський Союз був створений після II Світової війни, щоб покласти край війнам, які часто спалахували між сусідніми країнами. 5 червня 1947 року державний секретар США Джордж Маршалл представив план економічної допомоги Європі, зруйнованій Другою світовою війною. Загалом США виділили на допомогу 13,5 мільярдів доларів. Реалізація плану Маршалла розпочалася в 1948 р. Уряд США виділив 17 млрд. дол. на допомогу європейським країнам. З цієї суми було використано 13,5 млрд. дол. Найбільшими бенефіціарами американської допомоги були Великобританія (3,5 млрд) та Франція (2,7 млрд). Італія та Західна Німеччина, які отримали по 1,5 млрд [24]. Для ефективного розподілу і використання виділених коштів у 1948 р. була створена Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР),

а через рік – Рада Європи, яка об'єднала 40 країн. Цей етап інтеграції завершився оформленням митного союзу між Бельгією, Нідерландами та Люксембургом.

Починаючи з 1952 р. Європейська спільнота з вугілля та сталі об'єднає країни Європи економічно та політично для забезпечення тривалого миру. Це об'єднання заснували шість країн: Бельгія, Франція, Нідерланди, Люксембург, Німеччина та Італія. Таким чином була втілена на практиці ідея наддержавного управління виробництвом стратегічних на той час продуктів та здійснення міжнародного контролю за галузями військово-промислового комплексу. Це стало прикладом секторальної інтеграції, оскільки об'єднанню підлягала лише чітко визначені галузі (вугільна та металургійна промисловість). В результаті було сформовано спільний ринок вугілля, заліза та сталі між договірними державами, а у 1957 році згідно з Римським договором було створено Європейське економічне співтовариство (ЄЕС), тобто «спільний ринок», та Європейське Співтовариство з атомної енергії.

Європейське економічне співтовариство ставило за мету шляхом створення спільного ринку та економічного та валютного союзу та проведення спільної політики та заходів сприяти в усьому Співтоваристві гармонійному та збалансованому розвитку економічної діяльності, сталому та неінфляційному зростанню, поважаючи природне середовище, високий ступінь зближення функціонуючої економіки, високий рівень зайнятості та соціального добробуту, підвищення рівня життя та якості життя, економічна та соціальна згуртованість та солідарність між державами-членами.

До 1967 р. ці три об'єднання мали окремі керівні органи, хоча їх особовий склад практично не відрізнявся. З метою оптимізації та скорочення фінансових витрат на управління і контроль у 1967 р. на їх основі було створено Єдине Європейське Співтовариство шляхом злиття керівних органів, що сприяло підвищенню ефективності виконання завдань економічного розвитку, головним з яких було формування єдиного внутрішнього економічного простору.

Данія, Ірландія та Сполучене Королівство приєдналися до Європейського Союзу 1 січня 1973 року, в результаті чого кількість членів збільшилася до

дев'яти. На цьому етапі розпочинається активна реалізація регіональної політики ЄС, завдяки якій значне фінансування надходить в бідніші регіони, сприяючи створенню робочих місць та розвитку інфраструктури. Європейський парламент посилює свій вплив на функціонування ЄС, і в 1979 році громадяни вперше безпосередньо обирають його членів.

У 1981 році Греція стає десятою державою-членом ЄС, Іспанія та Португалія приєднуються через п'ять років. У 1986 році підписано Єдиний європейський акт. Це договір, який закладає основи для всебічної шестирічної програми з усунення перешкод для вільного потоку торгівлі в межах ЄС і, отже, створення "єдиного ринку". На основі цього акту були внесені зміни до Договору про ЄС, які передбачали спрощення процедури прийняття рішення щодо встановлення і коригування спільного митного тарифу, забезпечення вільного руху товарів, послуг та капіталів, гармонізацію законодавства країн-учасниць. Відповідно до статті 14 Договору про функціонування ЄС «внутрішній ринок – простір без внутрішніх кордонів, в якому, згідно з положеннями Договору, забезпечується вільний рух товарів, осіб, послуг і капіталу» [25]. Починаючи з 2007 р. у Лісабонському договорі вживається лише поняття «внутрішній ринок», що є підтвердженням уніфікації термінології.

З падінням Берлінської стіни 9 листопада 1989 року Європа переживає значні політичні зміни. Вперше за 28 років кордони між східною та західною частинами Німеччини відкриваються і частини країни реінтегруються у жовтні 1990 року.

Падіння комунізму в країнах Центральної та Східної Європи сприяє зближенню громадян сусідніх країн. У 1993 році завершився процес створення єдиного ринку, за якого відбувся т. зв чотири свободи, тобто вільний рух товарів, послуг, людей та капіталу. Ще два договори набули чинності у 1990-х роках: Маастрихтська угода набирає чинності у 1993 році та Амстердамська угода у 1999 році.

Саме в результаті підписання Маастрихтського договору, з 1993 р. три європейські співтовариства отримали офіційну назву Європейський Союз, що означало не лише формальні зміни, а й зміни сутнісні, які полягали у переході

від координації співпраці урядів країн-учасниць до проведення єдиної спільної політики в ключових сферах життєдіяльності. При цьому було додано два важливі напрями співробітництва: формування і реалізація єдиної зовнішньої політики та політики безпеки і оборони; правосуддя та взаємодія у розв'язанні внутрішніх проблем [26].

У 1995 році до Союзу приєдналися три нові члени: Австрія, Фінляндія та Швеція. А у місті Шенген в Люксембурзі було підписано Шенгенську угоду, яка поступово дозволила громадянам подорожувати без паспортних перевірок на кордонах, що фактично означало остаточне скасування кордонів між країнами-учасницями.

Наступні десять років (2000-2009 рр.) характеризуються активним впровадженням єдиної валюти у більшості країн та найбільшим розширенням ЄС за рахунок приєднання 10-ти нових країн (Кіпр, Мальта, Словенія, Словаччина, Чехія, Польща, Угорщина, Латвія, Литва та Естонія), що припинило політичне розмежування між Східною та Західною Європою. У 2007 році до Союзу приєдналися Болгарія та Румунія. У вересні 2008 року світова економіка постраждала від фінансової кризи, що також не оминула й країни ЄС. Була пришвидшена ратифікація усіма країнами ЄС Лісабонського договору, який набув чинності у 2009 році і став інституційним інструментом подолання кризових явищ на основі ефективних методів управління економічною діяльністю країн-учасниць.

Розвиток ЄС упродовж 2010-2019 рр. вважається десятиліттям викликів, оскільки у цей період світова економічна криза серйозно вразила європейську економіку, ЄС надав істотну допомогу кільком країнам, що опинилися у скруті, було створено «банківський союз для забезпечення безпеки та надійності банків. У 2013 році 28-а країна, Хорватія, приєдналася до ЄС. У цей період країни ЄС вирішують скоротити шкідливі викиди парникових газів. У 2014 році відбуваються вибори до Європарламенту, в результаті яких в парламент потрапляє більше євроскептиків. Після анексії Криму Росією ЄС запроваджує нову стратегію безпеки.

Пандемія COVID-19 створила серйозні загрози для здоров'я населення та призвела до безпрецедентного економічного спаду в країнах ЄС, що обумовило необхідність ще більшого об'єднання країн з метою підтримки систем охорони здоров'я, стримування поширення вірусу та забезпечення швидкої вакцинації населення. Для пришвидшення відновлення економіки політики схвалюють найбільший в історії пакет економічних стимулів, що фінансується з бюджету ЄС, який базується на екологічній і цифровій трансформації, оскільки ЄС планує стати нейтральною щодо клімату до 2050 року. У 2020 р. Великобританія виходить з ЄС після 47 років членства, що відкриває новий етап функціонування Європейського Союзу.

Не зважаючи на кризові ситуації та внутрішні суперечності, що виникають між окремими країнами та наднаціональними інституціями ЄС, це об'єднання держав залишається «найбільшим торгівельним блоком у світі»..., але ключовим здобутком є «політичний союз - вільне об'єднання націй заради збереження миру та процвітання, бажання зробити все можливе, аби не спровокувати загрозу внутрішнього розколу і відродження суперництва між державами» [27].

Активне співробітництво України та ЄС розпочалося у 1991 р. після проголошення незалежності нашої держави. Україні відводилося провідне місце в реалізації програм Європейської політики сусідства, розпочатої у 2004 р. з метою поглиблення політичного співробітництва та економічної інтеграції країн-партнерів до ЄС [28]. Проте існуючі умови співробітництва в рамках політики сусідства та віддалені й нечіткі перспективи приєднання України до ЄС не забезпечують прагнення нашої країни до повномасштабної євроінтеграції.

Проголошуючи наміри поглиблення відносин з сусідніми країнами на основі принципово нових підходів, Європейський Союз запровадив у травні 2009 р. нову ініціативу «Східне партнерство». Але ця програма, як і попередня, не визначає своєю метою набуття кожною країною-учасницею статусу кандидата на вступ до ЄС. За своєю сутністю «Східне партнерство – це багатосторонній форум для діалогу ЄС зі своїми сусідами у вигляді регулярних

самітів та зустрічей міністрів закордонних справ, роботи тематичних платформ на рівні експертів, а також майданчик для обміну досвідом між ЄС, його державами-членами та країнами-партнерами у різних сферах. При цьому двосторонній формат відносин з державами-учасницями Східного партнерства Європейський Союз розвиває індивідуально та на принципах диференціації» [29].

Водночас, попри невизначеність щодо вступу в ЄС, ця організація надає постійну підтримку Україні, що особливо було відчутно у 2014 р. у зв'язку із військовою агресією Російської Федерації на території України. Європейський Союз залишається непохитним щодо «невизнання незаконної анексії Росією АР Крим та м. Севастополь» [30].

Новим етапом розвитку відносин між Україною та ЄС стало підписання у 2014 р. Угоди про Асоціацію, яка містить політичну та економічну складові активізації євроінтеграційного процесу нашої країни. В рамках Угоди про Асоціацію було узгоджено положення Глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі (ГВЗВТ) [31] і передбачено основні етапи поглиблення співпраці України з ЄС на основі модернізації торговельних відносин та покращення економічного розвитку за рахунок взаємного спрощення доступу до ринків, поступового зниження чи скасування митних тарифів і торговельних квот, а також приведення українського законодавства в сфері торгівлі у відповідність до нормативно-правової бази ЄС.

Враховуючи можливі масштаби та сфери застосування, Угода про асоціацію стала найбільшим міжнародно-правовим документом в історії України та найбільшою міжнародною угодою з третьою країною, серед документів про співпрацю Європейського Союзу. Угода «визначає якісно новий формат відносин українсько-європейських на основі політичної асоціації та економічної інтеграції та окреслює стратегічні орієнтири здійснення системних соціально-економічних реформ в Україні» [32]. Глибока та всеосяжна зона вільної торгівлі між Україною та ЄС, передбачена Угодою, сформувала правове підґрунтя для безперешкодного обміну продукцією, послугами, капіталами та робочою силою між нашою країною та країнами ЄС,

а також стала основою «регуляторного наближення, спрямованого на поступове входження економіки України до спільного ринку ЄС» [Там же]. У 2017 р. після успішного завершення тривалої процедури ратифікації Угода про асоціацію між Україною та ЄС набула чинності.

За інформацією Урядового офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України, станом на 1 січня 2020 р. загальний рівень виконання Україною основних положень Угоди про асоціацію з ЄС склав 43%. За весь період імплементації Угоди найвищі результати досягнуті у таких сферах: «Політичний діалог, національна безпека та оборона - 86%, юстиція, свобода, безпека, права людини - 82%, державні закупівлі - 80%, технічні бар'єри у торгівлі - 79%, підприємництво - 76%» [33]. У цьому ж документі серед сфер, за якими спостерігається істотне відставання у виконанні планових завдань Угоди про асоціацію, вказані: «транспорт, транспортна інфраструктура, поштові та кур'єрські послуги - 19%, фінансовий сектор - 22%, енергетика - 29%» [Там же].

Аналітики Центру Разумкова зазначають, що «попри певні здобутки, євроінтеграція не є лінійним процесом з постійною швидкістю – у ньому спостерігаються паузи, проблемні ситуації, конфліктні моменти тощо. Рух до ЄС ускладнюють зовнішні впливи і внутрішні проблеми, виникають нові чинники гальмування» [34].

У 2019-2021 рр. ключовими чинниками деструктивного впливу на процес євроінтеграції стали виборчі кампанії в Україні у 2019 р. та окремих країнах ЄС (Чехія, Німеччина), що певною мірою уповільнило зовнішню політичну активність усіх учасників співробітництва, а також пандемія COVID-19, яка призвела до погіршення соціально-економічної ситуації в європейських країнах та поглибила кризовий стан української економіки, внаслідок чого відбулося тимчасове призупинення діалогу України та ЄС.

Узагальнюючи, слід зазначити, що ЄС на даний момент є найбільшим економічним блоком в світі, еволюція якого досягла високого рівня. В процесі формування ЄС розширювався новими державами-членами, які підтримують ідею співробітництва на благо та розвиток всього Європейського Союзу.

Важливим є і те, що Україна не залишається осторонь процесу європейського інтеграції, а натомість співпрацює з ЄС та проявляє ініціативу щодо приєднання, адже цей крок має вирішальне значення для майбутнього політичного, економічного та соціального розвитку країни.

Висновки до розділу

1. Інтеграційні об'єднання створені в різних частинах світу. Але найбільш потужні і мають особливо важливе міжнародне значення були утворені в Західній Європі. Розвиток інтеграційних процесів носить регіональний характер. Економічний регіоналізм інтеграційних об'єднань обумовлений схожістю рівнів економічного і ринкового розвитку, географічною близькістю, наявністю історично сформованих торгово-виробничих зв'язків, спільними проблемами. Економічна інтеграція - це вища на сучасному етапі ступінь інтернаціоналізації господарського життя. Тут здійснюється більш глибокий міжнародний поділ праці, ведеться посилений обмін товарами, послугами, капіталом, робочою силою. Прискорюється усупільнення виробництва, що вимагає цілеспрямованого регулювання економічних процесів в масштабі інтеграційних об'єднань.

2. Аналіз ефективності функціонування економічних угруповань вказав на те, що функціонування та розвиток міжнародної торгівлі базується на нормах і принципах міжнародного права, в основі яких лежить врахування тих чи інших економічних теорій, які пояснюють переваги і недоліки різних підходів до здійснення зовнішньоторговельної діяльності. Практичні аспекти формування торгової політики засновані на класичних та неокласичних теоріях міжнародної торгівлі, а також на пов'язаних з ними теоріях, ключовими положеннями яких є реалізація правильного вибору торгової політики з метою прискорення економічного зростання та підвищення якості життя громадян. В якості основних використовуються два теоретичні підходи - вільна торгівля (вільна торгівля) та протекціонізм (режим найбільшого сприяння).

3. Процес формування ЄС показав наскільки важливим та ефективним було створення такого міцного союзу. Будучи найбільшим інтеграційним об'єднанням у світі ЄС показує, що співпраця між країнами повинна будуватись на постійному діалозі між національними та спільними інтересами, а економічне та політичне об'єднання континенту означає новий етап у європейській історії. На шляху європейської інтеграції Україна досягла визначальних результатів з огляду на поглиблення співробітництва в межах Угоди про асоціацію з ЄС та поступовим впровадженням положень про послаблення торговельних бар'єрів, визначених угодою про зону вільної торгівлі. Водночас успіх співробітництва та реалізація європейських прагнень України значною мірою залежить від інституційної спроможності протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам.

РОЗДІЛ II

ПЕРЕДУМОВИ ПОГЛИБЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

2.1. Аналіз динаміки макроекономічних показників ЄС та чинників їх зростання

Провідні позиції ЄС на світових ринках товарів та послуг обумовлене, насамперед, ефективним втіленням економічних та інституційних механізмів забезпечення розвитку єдиного ринку країн-учасниць. Дієвість та гнучкість застосовуваних в ЄС інструментів регулювання економіки дозволила не лише створити соціально-економічну систему нової якості, а й забезпечувати її розвиток на основі диференційованого підходу залежно від рівня розвитку країни-учасниці, що відображалось у динаміці макроекономічних показників.

Так, за даними Євростату, упродовж 2000-2007 рр. спостерігалось реальне зростання ВВП ЄС-27 щороку на рівні 0,9-3,9%, у період 2008-2013 рр. економіка країн істотно постраждала від світової фінансово-економічної кризи, наслідком якої стало скорочення ВВП на 4,3% у 2009 році [35]. Темпи зниження ВВП у 2012 р. вже були дещо меншими (-0,7%), а у 2013 р. обсяг виробництва не змінився (рис. 2.1). Починаючи з 2014 р. економіка ЄС поступово відновлювалася, темпи зростання ВВП коливалися в діапазоні від 1,6% до 2,8% річних у період 2014-2019 рр.

У 2020 році спостерігалось зниження ВВП на 6,1% внаслідок впливу обмежень, запроваджених в економіці з метою протидії поширенню пандемії COVID-19, а також спричинених пандемією наслідків для здоров'я працівників та істотне скорочення реального робочого часу. Отже, пандемія стала неочікуваною та слабо прогнозованою загрозою економічному зростанню країн ЄС, змінивши зростаючу динаміку ВВП на істотний спад, вихід з якого потребуватиме застосування нових підходів для запуску механізмів зростання упродовж кількох років.

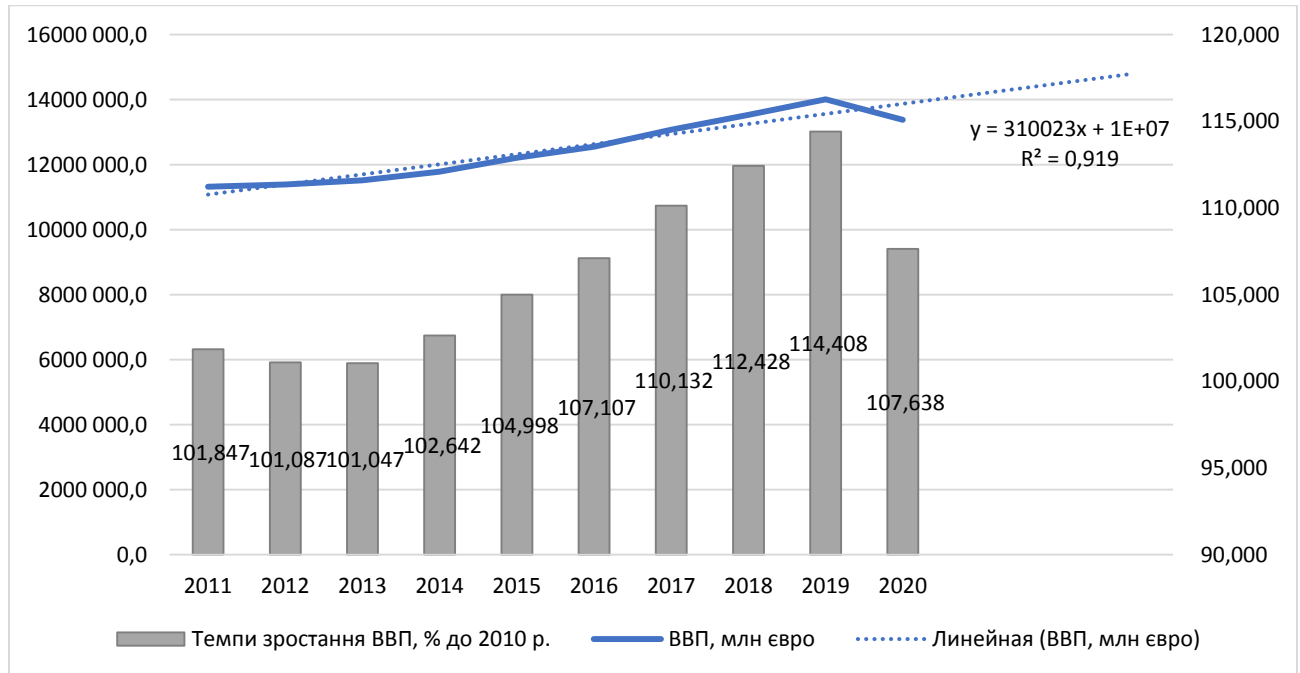

Рис. 2.1. Динаміка та темпи зростання ВВП країн ЄС у 2011-2020 рр.

Побудовано автором за даними [36]

Обсяги експорту та імпорту ЄС до країн, що не входять до цього об'єднання, упродовж 2009-2019 рр. характеризувалися стійкою зростаючою тенденцією, яка демонструє достатньо швидкі темпи нарощення показників після кризових 2008-2009 рр. (рис. 2.2).

Зростаюче від'ємне сальдо зовнішньоторговельного балансу у 2009-2011 рр. власне показує масштабність фінансово-економічної кризи в країнах ЄС, яка зачепила й сферу зовнішньої торгівлі. Відносно швидко наслідки цієї кризи вдалося подолати, значною мірою за рахунок оперативної стабілізації ситуації в країнах-членах ЄС, які не увійшли до «зони євро». З 2012 р. в ЄС відбувалося нарощення обсягів експорту швидшими темпами порівняно з темпами зростання імпорту, що й забезпечило значне додатне сальдо зовнішньої торгівлі.

У 2020 році ЄС експортував товари до країн, що не є членами ЄС, вартістю 1 932 млрд. євро, що на 218 млрд. євро перевищило вартість імпортованих товарів, що обумовило профіцит зовнішньої торгівлі товарами, не зважаючи на світову кризу внаслідок пандемії. Проте економічна криза, що загострилася внаслідок карантинних обмежень з приводу протидії поширення

COVID-19, вплинула на вартість торгівлі товарами у 2020 році: обсяги експорту зменшилися на 9,4%, ніж у 2019 році, тоді як імпорт - на 11,7%.

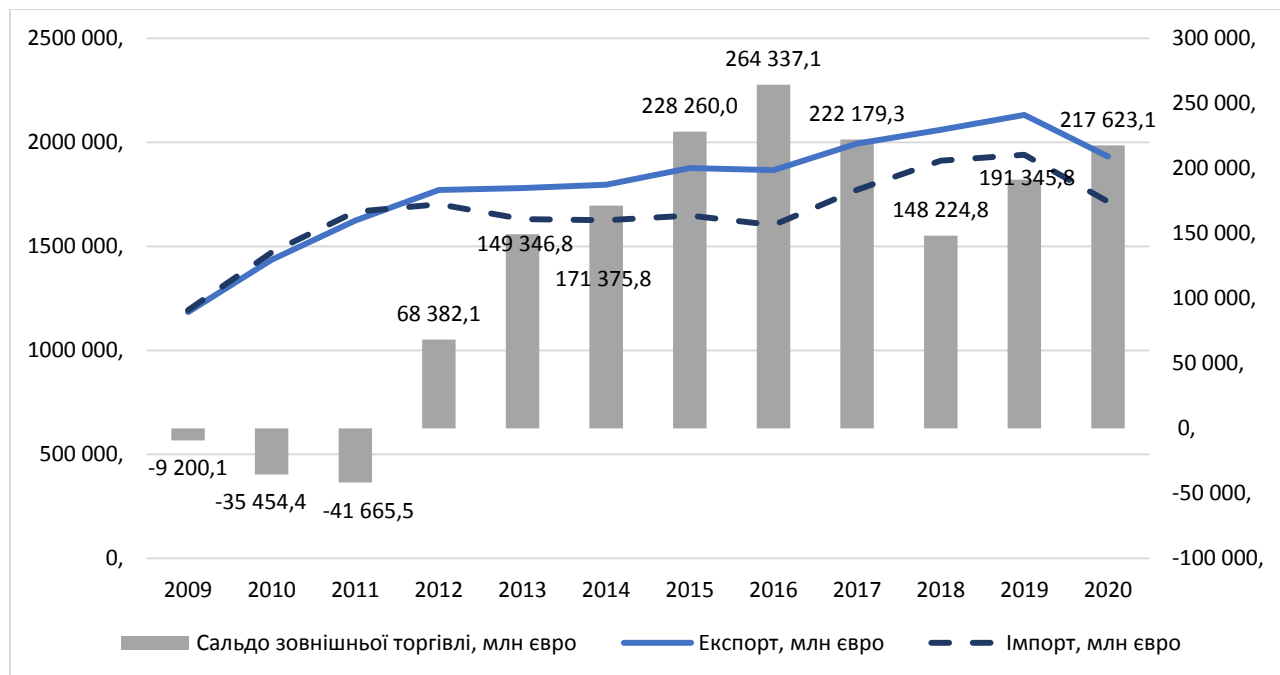

Рис. 2.2. Динаміка основних показників зовнішньої торгівлі ЄС у 2009-2020 рр.

Джерело: побудовано за [37]

В останні роки спостерігалось стрімке зростання вартості світової торгівлі послугами. Ця закономірність також була притаманна ЄС: загалом вартість експорту зросла на 46,6% у період з 2010 по 2020 рік, а вартість імпорту - на 53,3%. Експорт послуг з ЄС у країни, що не входять до його складу, оцінювався у 867 млрд євро, тоді як імпорт до ЄС - у 807 млрд євро. Протягом 2010–2020 років ЄС досяг профіциту в торгівлі послугами, пік якого зафіксовано у 2018 році (131 млрд. євро). Криза COVID-19 у 2020 році сильніше вплинула на обсяги торгівлі послугами, ніж на торгівлю товарами: експорт був на 17,8% меншим, ніж у 2019 році, тоді як імпорт - на 17,9% нижчим. Такі зміни відбулися значною мірою внаслідок зменшення туристичних подорожей [35].

Динаміка показника рівня безробіття в ЄС має чітко виражену циклічність і характеризується зростанням цього показника, яке відбувається упродовж кількох років після загострення кризових явищ в економіці. Зокрема,

під впливом наслідків світової фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. рівень безробіття збільшився з 7,2% у 2008 р. до 11,4% у 2013 р. (рис. 2.3). Упродовж 2014-2019 рр. відбувалися позитивні зміни в економіці та на ринку праці, про що свідчить зниження рівня безробіття до 6,7% у 2019 р. Криза COVID-19 сильно вплинула на ринки праці в державах-членах ЄС, але її наслідки для ринку праці були певною мірою пом'якшені в результаті запровадження урядами країн антикризових заходів з підтримки бізнесу та зайнятості.

За даними Євростату серед працездатного населення у 2020 р. кількість зайнятих зменшилася на 1,3%, а кількість безробітних зросла на 4,3%. В результаті рівень безробіття зріс на 0,4 відсоткових пункти. Таке погіршення ситуації на ринку праці відбулося переважно внаслідок істотного зменшення кількості працюючих за сумісництвом (на 2,7%) та тимчасових працівників (на 11,2%) [35].

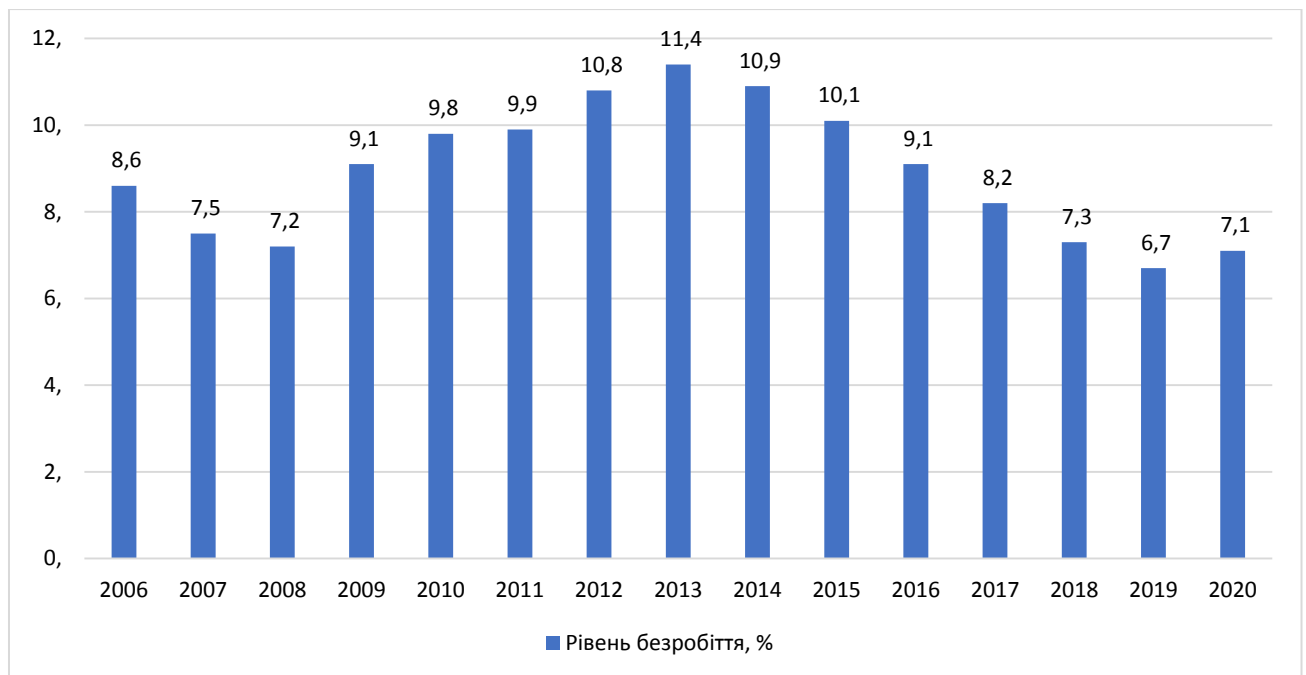

Рис. 2.3. Динаміка рівня безробіття в ЄС у 2006-2020 рр.

Джерело: побудовано за [38]

Динаміка показника середнього рівня інфляції в ЄС-27 упродовж 2011-2020 рр. характеризувалася стійкою зростаючою тенденцією (рис. 2.4) та свідчить про підвищення ціни кошика споживчих товарів та послуг. Згідно

інформації Євростат, ціни зросли на 0,7% у ЄС у період з 2019 р. по 2020 р., а річна інфляція досягла максимуму у Польщі - 3,7%. Водночас, вісім держав-членів ЄС зафіксували дефляцію у 2020 р., найбільше зниження цін відбулося на Кіпрі (на 1,1%) та у Греції (на 1,3 %) [35].

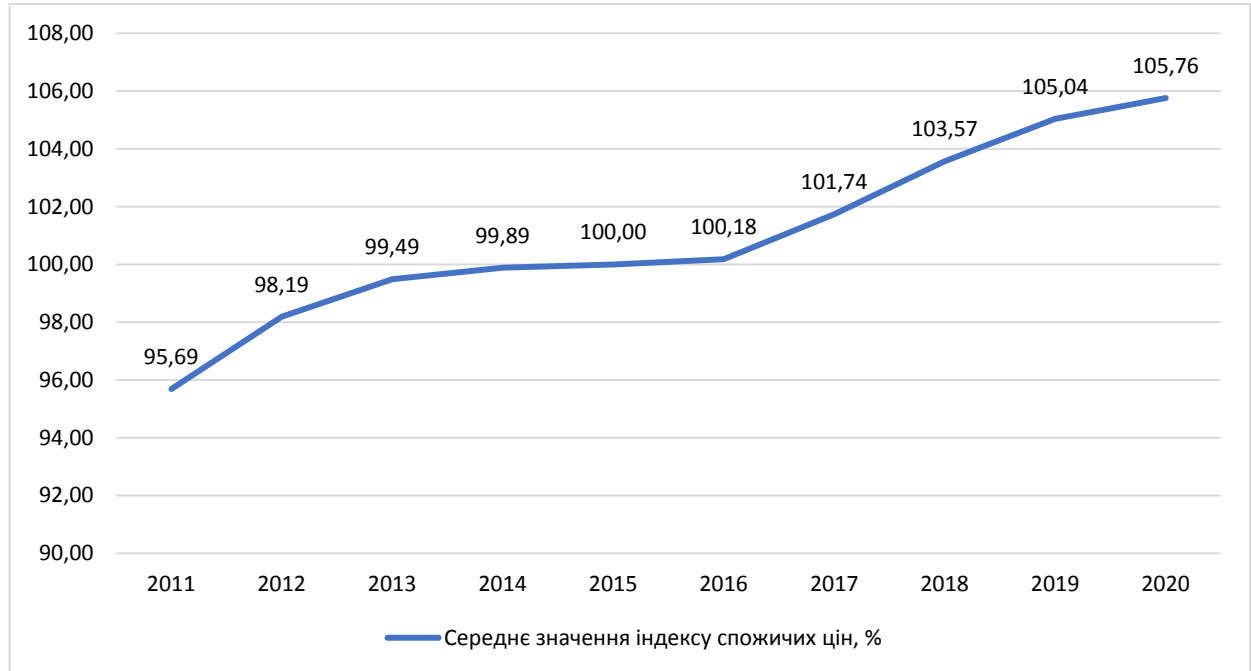

Рис. 2.4. Динаміка середнього значення індексу споживчих цін в ЄС-27 у 2011-2020 рр.

Джерело: побудовано за даними [39]

Для детальнішого аналізу динаміки макроекономічних показників ЄС було застосовано статистичний тест Гренджера. У дослідженні використано річні дані Світового банку у період з 2000 по 2016 рр. Усі показники було прологарифмовано.

Тест Гренджера (табл. 2.1) показав, що:

- спостерігається вплив ВВП на експорт ЄС з лагом в 1 рік та ймовірністю впливу 90%;
- спостерігається вплив ВВП на експорт ЄС з лагом в 2 роки та ймовірністю впливу 95%;
- спостерігається вплив імпорту на експорт ЄС з лагом в 1 рік та ймовірністю впливу 95%;

- спостерігається вплив інфляції на експорт ЄС з лагом в 2 роки та ймовірністю впливу 99%;
- спостерігається вплив імпорту ЄС на ВВП ЄС з лагом в 2 роки та ймовірністю впливу 99%;
- спостерігається вплив ВВП ЄС на імпорт ЄС з лагом в 1 рік та ймовірністю впливу 99%;
- спостерігається вплив інфляції на ВВП ЄС з лагом в 2 роки та ймовірністю впливу 95%.

Таблиця 2.1

**Результати статистичного тесту Гренджера аналізу динаміки
макроекономічних показників ЄС**

Гіпотеза	Лаги	
	1	2
ВВП не впливає на експорт по Гренджеру	9.692 (0.008***)	3.995 (0.053**)
Експорт не впливає на ВВП по Гренджеру	0.003 (0.955)	0.008 (0.992)
Імпорт не впливає на експорт по Гренджеру	3.836 (0.072**)	2.213 (0.160)
Експорт не впливає на імпорт по Гренджеру	0.182 (0.677)	0.118 (0.890)
Інфляція не впливає на експорт по Гренджеру	2.731 (0.137*)	1.840 (0.271)
Експорт не впливає на інфляцію по Гренджеру	0.259 (0.624)	0.473 (0.654)
Імпорт не впливає на ВВП по Гренджеру	1.779 (0.205)	2.322 (0.150*)
ВВП не впливає на імпорт по Гренджеру	3.041 (0.105*)	0.708 (0.516)
Інфляція не впливає на ВВП по Гренджеру	1.441 (0.264)	5.676 (0.068**)
ВВП не впливає на інфляцію по Гренджеру	0.308 (0.594)	0.433 (0.675)
Інфляція не впливає на імпорт по Гренджеру	0.349 (0.570)	0.128 (0.883)
Імпорт не впливає на інфляцію по Гренджеру	0.474 (0.511)	0.504 (0.638)

Примітка: в дужках подано р – критерій та статистичну достовірність (* - ймовірність похибки менше 1%; ** - ймовірність похибки менше 5%; *** - ймовірність похибки менше 10%).

Джерело: розраховано автором

Дослідження показало, що імпорт впливає на експорт, оскільки ЄС закупляє багато сировини, ресурсів та комплектуючих зі Східної Європи та України для реекспорту готових виробів. Вплив інфляції на експорт означає використання макроекономічних механізмів підтримки експорту, метод, який широко застосовується в Україні та в економічній моделі Китаю. Іншими словами, валюта девальвує для того, щоб експортери отримували більше доходу за валютою. Зв'язок імпорту та ВВП полягає в нарощенні обсягів ВВП за допомогою закупівлі дешевої сировини.

З метою дослідження впливу макроекономічних показників (експорт, імпорт, інфляція) на ВВП ЄС проведено емпіричне дослідження, з використанням річних даних Світового банку (усі показники прологарифмовано). Оцінки 2SLS виявилися такими (рівн. 2.1 - Залежність ВВП від експорту, імпорту та інфляції):

$$GDP = 3,17 + 0,93 \times Import - 0,15 \times Export + 0,07 \times Inflation(-1), \quad (2.1)$$

$$R^2=0,97, DW=1,3$$

де: *GDP* – валовий внутрішній продукт ЄС, тис. дол. США; *Export* – експорт ЄС, тис. дол. США; *Import* – імпорт ЄС, тис. дол. США; *Inflation* – інфляція ЄС, річна у %.

Результати емпіричного аналізу показали, що спостерігається вплив обсягів імпорту на ВВП оскільки коефіцієнт ймовірності (0,1443) показує 99% зв'язок. Показник Дарбін-Уотсон свідчить про адекватність даної моделі (перебуває в межах 1.5 - 2). А R^2 – свідчить про тісноту зв'язку між показниками (0.97).

Таблиця 2.2

Результати аналізу залежності ВВП країн ЄС від імпорту країн ЄС

Коефіцієнт кореляції	R=0,98
Скоригований коефіцієнт детермінації	R ² =0,96
Критерій Фішера	F(1,15)=443,62
Рівень похибки за критерієм Фішера	p=0,00
Показник Дарбін-Уотсон	Durbin-Watson=0,71
Рівняння залежності	GDP=3,66+0,98*Import
Економічний зміст рівняння	↑Import 1% → ↑GDP 0,98%

Джерело: розраховано автором

Згідно проведеного аналізу, можна зробити наступний висновок:

- коефіцієнт кореляції та скоригований коефіцієнт детермінації свідчать про міцність зв'язку, оскільки знаходяться в межах 0,7 - 0,98;
- отримане значення критерія Фішера свідчить про міцний зв'язок, тому що $443,62 > 1,15$;
- значення похибки за критерієм Фішера знаходиться в межах $< 0,1$;

Отримані результати є статистично значимими.

Рівняння залежності ВВП ЄС від імпорту ЄС показує, що існує пряма залежність. Імпорт впливає на обсяг національного виробництва мультиплікативно: коли величина імпорту змінюється на одиницю, ВВП змінюється більше, ніж на одиницю. В даному випадку розрахунок показав, що при зростанні обсягів імпорту в країни ЄС на 1%, спостерігається підвищення ВВП країн ЄС на 0,98%. Це можна пояснити нарощуванням ВВП, яке здійснює ЄС за допомогою імпорту дешевої сировини для подальшого експортування готових виробів.

Останні щорічні звіти СОТ з приводу застосування різних обмежувальних заходів прямо свідчать про зростання протекціонізму майже по всьому світу і про намагання закрити ринки від імпорту. Ставки мита в країнах ЄС становлять більше 100%, а в деяких випадках від 500-1500%. В той час, як в середньому ставка мита становить 5%. Така агресивна форма протекціонізму в ЄС дискримінує малорозвинені країни, тобто гальмує розвиток їх економік.

Проведене дослідження також показав дуже незначний вплив на ВВП ЄС таких макроекономічних показників, як експорт та рівень інфляції. Натомість графік (рис. 2.5) підтверджує вплив імпорту на валовий внутрішній продукт ЄС, що пояснюється переважанням у структурі імпорту сировини та комплектуючих, що забезпечує збільшення обсягів виробництва, експорту, а отже й позитивну динаміку економічного зростання загалом.

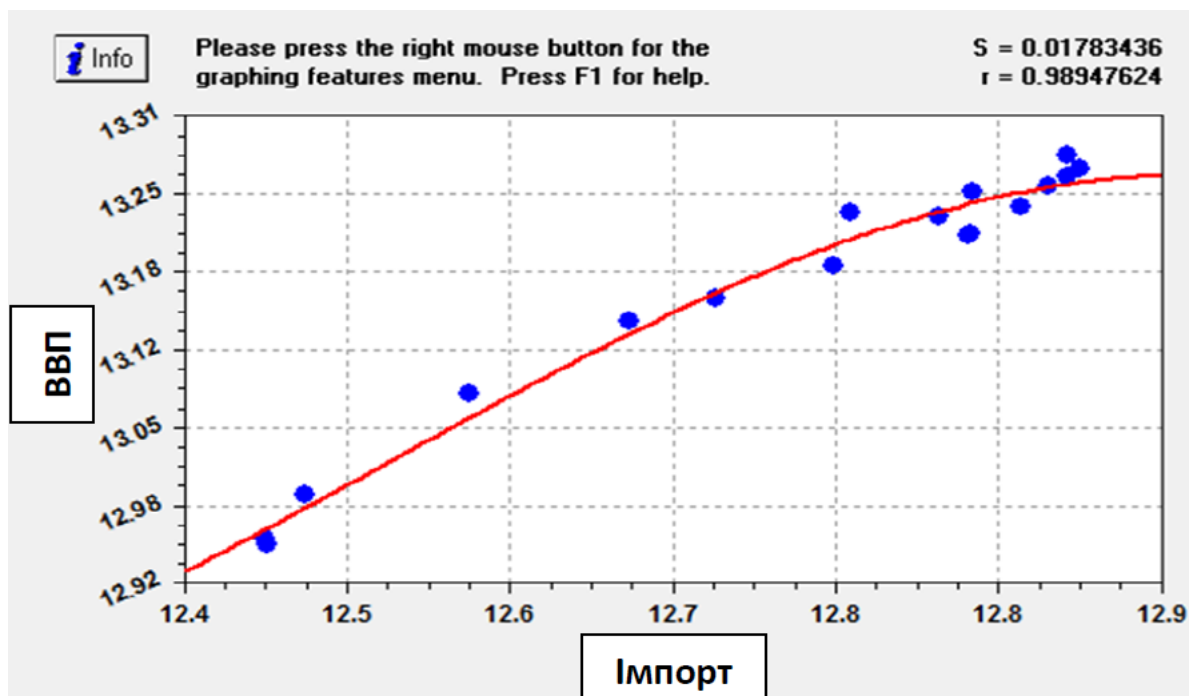

Рис. 2.5. Залежність ВВП ЄС від імпорту, 2000-2019 рр.

Джерело: розраховано і побудовано автором

Отримані результати розрахунків підтверджують той факт, що для нарощення виробництва товарів та послуг, які вивозяться за кордон, важливим є нарощення експортних поставок, оскільки надходження іноземної валюти, як дохід від продажу цих товарів, вкладається у подальше розширення виробництва та витрачається на закупівлю матеріалів та комплектуючих у вітчизняних виробників суміжних галузей. У зв'язку з цим збільшення обсягів експорту обумовлює зростання сукупних витрат виробництва і, відповідно, збільшення ВВП. У Європейському Союзі, за результатами проведеного нами дослідження, спостерігається істотна залежність ВВП від обсягів експорту: зростання обсягів експорту за межі ЄС збільшує обсяги виробництва та зменшує рівня безробіття в ЄС.

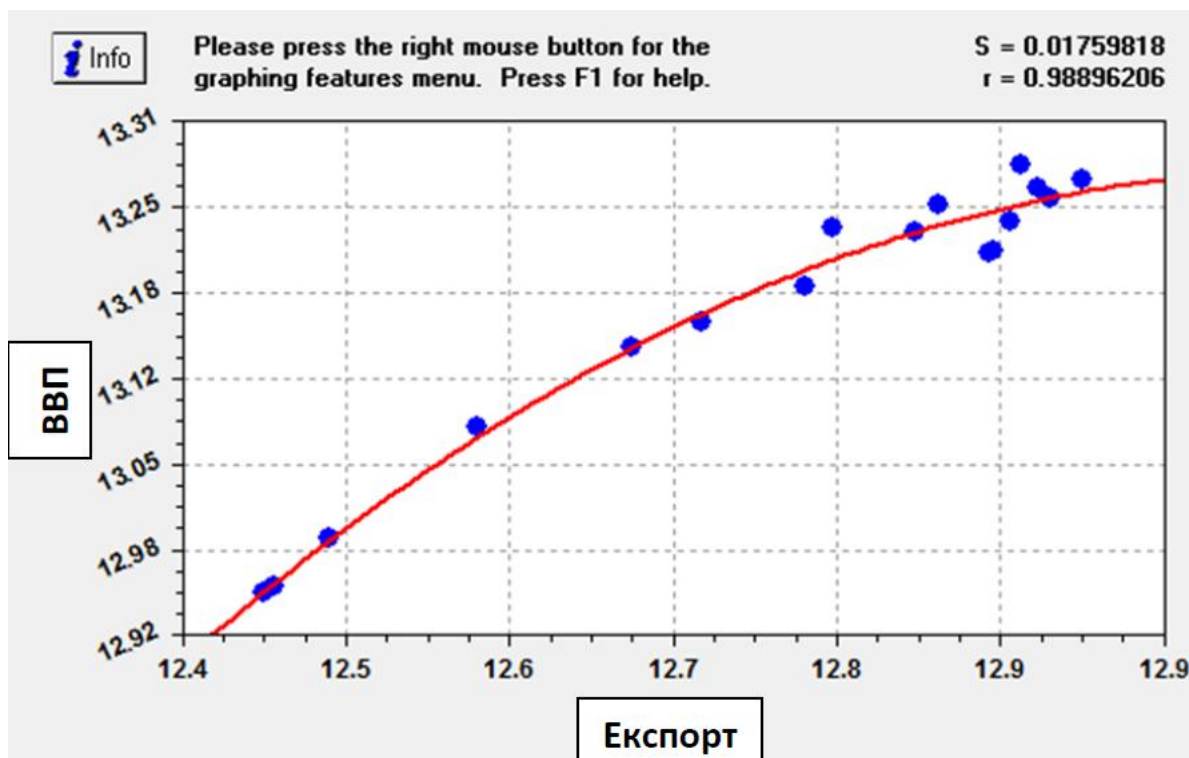

Рис. 2.6. Залежність ВВП ЄС від експорту, 2000-2019 рр.

Джерело: розраховано і побудовано автором

Аналіз залежності ВВП країн ЄС від імпорту та експорту країн ЄС (табл. 2.3) показав логічний зв'язок між економічними процесами. Експортні операції позитивно впливають на економічну ситуацію в країнах ЄС, збільшуючи обсяг національного виробництва та зменшення безробіття. Операції з імпорту також мають позитивний вплив на ВВП, адже стимулюють національне виробництво, яке в подальшому становить продукцію для експорту за межі країн ЄС.

Таблиця 2.3

Результати аналізу залежності ВВП від імпорту та експорту країн ЄС

Імпорт	
Стандартне відхилення	$S=0,018$
Коефіцієнт кореляції	$r=0,989$
$GDP = 13,021 + 0,244 \times \cos(3,897 \times x - 0,159)$	
Експорт	
Стандартне відхилення	$S=0,018$
Коефіцієнт кореляції	$r=0,989$
$GDP = 181,81 - 8,62 \times x - \frac{9545,44}{x^2}$	

Джерело: розраховано автором

Підсумовуючи, потрібно звернути уваги на те, що незважаючи на труднощі, яких завдав глобальний економічний спад, динаміка показує сталий економічний розвиток та прогнозує подальше зростання в найближчі три роки. Дослідження показали тісний зв'язок між ВВП, експортом та імпортом, що підтверджує факт того, що близько 20% світового експорту та імпорту припадає на ЄС, при тому дві третіх частини загального обсягу торгівлі країн ЄС здійснюється з іншими країнами ЄС. Згідно проведеного аналізу, слід зазначити, що ЄС використовує одну з форм дискримінації малорозвинених країн – застосування протекціонізму. Проте з іншої сторони, це дозволяє йому зберігати власні ринки та власного виробника від зайвої конкуренції.

2.2. Роль ЄС у світовій економіці

Європейський Союз є об'єднанням країн з потужною економікою та посідає провідні позиції у «Великій двадцятці» (G20). У 2018 році загальний обсяг світового ВВП оцінювався в 72,6 трлн євро, з яких частка членів G20 становила 86,2%. У 2008 р. ЄС посідав перше місце за часткою у світовому ВВП (25,6%), а у 2018 р. його частка зменшилася на 7 процентних пункти, що обумовило переміщення на другу позицію (18,6%) після Сполучених Штатів Америки (24%) [40]. При цьому варто відзначити зростання в два рази частки Китаю у світовому ВВП (з 7,2% у 2009 р. до 15,9% у 2018 р.) та переміщення економіки країни за цим показником на третє місце, відсунувши на четверте місце Японію з часткою 5,8% від світового ВВП. Це стало логічним результатом економічного розвитку Китаю, ВВП якого у 2018 р. збільшився на 8399 млрд євро порівняно з 2008 р., що більше сукупного обсягу ВВП у 2018 р. дев'яти найменших економік G20 (Канада, Росія, Австралія, Мексика, Індонезія, Саудівська Аравія, Туреччина, Аргентина та ПАР)

На рисунку 2.7 наведено реальні темпи зміни (на основі скоригованих за ціною даних) ВВП за 2018 р. порівняно з 2017 роком, а також 10-річний середньорічний темп зміни за період 2008-2018 рр., який розпочинався світовою фінансово-економічною кризою. Найнижчі 10-річні темпи зміни ВВП

були загалом зафіксовані в розвинених економіках, таких як Японія, Росія, Аргентина та ЄС-27, тоді як найвищі темпи зростання спостерігалися в кількох азіатських економіках, особливо в Індії та Китаї.

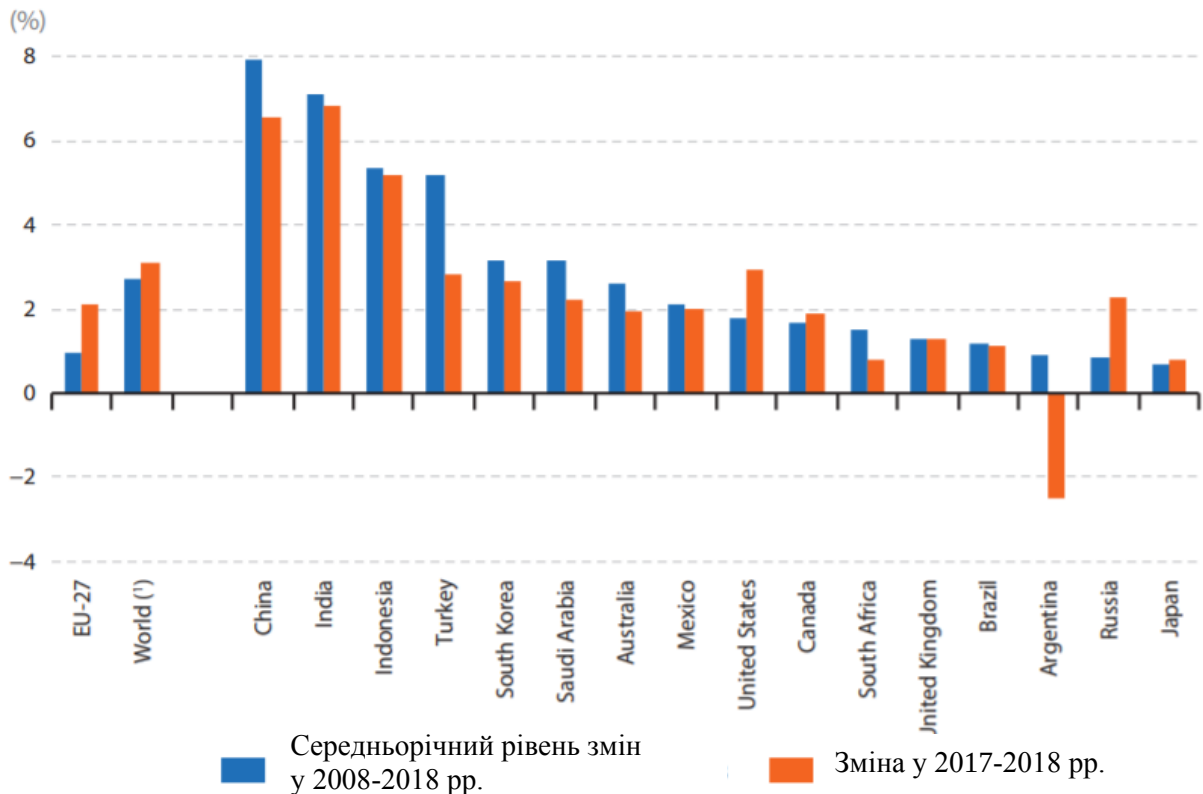

Рис. 2.7. Динаміка зміни ВВП ЄС-27 та країн G20

Джерело: [40]

Порівнюючи темпи зміни валового внутрішнього продукту ЄС-27 та інших членів G20 у 2017 - 2018 роках, варто виокремити Аргентину, де відбулося скорочення обсягів виробництва у 2018 році майже на 3%. При цьому три члени G20 виділилися швидкими щорічними темпами зростання: в Індонезії ВВП збільшився на 5,2%, у Китаї на 6,6% та на 6,8% в Індії. Показники економічного зростання в цих країнах були удвічі більшими за середній показник для всього світу, який у 2018 р. становив 3,1%. Водночас, темпи зростання в країнах ЄС-27 у 2018 р. були менші за середньосвітовий рівень і склали 2,1%.

У 2018 році населення світу становило 7,63 мільярда жителів. Найбільш густонаселеними країнами світу були Китай та Індія (обидва члени G20):

населення Китаю становило 1,43 мільярда, а Індія - 1,35 мільярда. У 2018 році в ЄС-27 проживало 446 мільйонів жителів (третє місце серед членів G20), дещо менше населення було у США - 327 млн жителів, в Індонезії - 268 млн та у Бразилії - 209 млн жителів. Китай становив 18,7% населення світу у 2018 році, а Індія - 17,7%. Іншими словами, у цих двох країнах проживало більше однієї третини населення планети. Населення решти членів G20 становить 26,8% населення світу, або 63,3% сукупної чисельності населення членів G20 [40].

Останні прогнози чисельності населення ООН свідчать про те, що темпи зростання населення планети сповільняться в найближчі десятиліття. Незважаючи на це, загальна кількість населення у всьому світі до 2100 року наблизиться до 11 мільярдів, що загалом збільшиться на 42,5 % порівняно з 2018 роком, що еквівалентно середньому зростанню на 0,4% щороку [41]. Прогнозується, що кількість жителів у межах 16 країн, що не є членами G20, зменшиться загалом на 3,1% у період з 2018 р. по 2100 р. (що еквівалентно щорічному скороченню менш ніж на 0,1%), тоді як за даними Євростату [42] очікується зменшення населення ЄС-27 на 8,6% за той же період (еквівалентно середньорічному зменшенню на 0,1%). Населення багатьох країн, що розвиваються, зокрема Африки, ймовірно, продовжуватиме зростати швидкими темпами. Серед членів G20 найшвидший приріст населення між 2018 та 2100 роками очікується в Австралії та Канаді (єдиних країнах G20, де прогнозується зростання населення зі швидкістю вище середньосвітового рівня), тоді як населення Південної Кореї, Японії, Китаю, Бразилії та Росії, як і країн ЄС-27, у 2100 році зменшиться порівняно з 2018 р. [41].

Отже, згідно розроблених ООН прогнозів [41], очікується зменшення частки G20 у населенні світу з 63,3% у 2018 р. до 43,0% у 2100 р., а частка країн ЄС-27 у загальній чисельності населення світу скоротиться на 2,1 процентного пункту - з 5,9% до 3,8%. Прогнозується, що частка Китаю зменшиться на 8,9 процентних пункти - з 18,7% до 9,8% упродовж цього періоду. Хоча за прогнозом ООН очікується збільшення населення Індії, темпи зростання будуть нижчими за середньосвітові, і тому його частка у загальних обсягах населення світу зменшиться на 4,4 процентних пункти в період за період 2018-2100 рр. - з

17,7% до 13,3%. Аналогічно, частка Бразилії у світовому населенні, за прогнозами, скоротиться з 2,7% до 1,7% за той же період, тоді як частка населення Японії зменшиться з 1,7% до 0,7%. За прогнозами, зміна частки населення інших членів G20 в загальній чисельності населення світу не перевищить 1 процентний пункт в бік зростання чи зменшення.

Прогнози щодо населення можуть стати основою для прогнозування економічного зростання в основних регіонах світу до 2030 р. Очікується, що глобальне зростання залишатиметься приблизно постійним на рівні 4%. Це передбачає подвоєння світового обсягу виробництва у період з 2010 до 2030 року. Зростання Китаю та Індії буде найшвидшим – більш ніж втричі збільшать свою продуктивність, в той час як Африка на південь від Сахари отримає подвоєння ВВП. Фактично, за 10 років, які передують 2030-му році половина прогнозованого глобального зростання ВВП може реалізуватись лише в Індії та Китаї [43].

Економічний вплив ЄС у цілому зменшиться у найближчі 20 років. У 1995 р. країни-члени ЄС склали майже 30% світового ВВП, тоді як у 2030 р. їх частка може скоротитись майже удвічі - до 17% [43]. Ці економічні події піднімають питання про майбутню роль ЄС у світовій економіці. Три великих економіки – ЄС, США та Китай – за прогнозами складатимуть близько 55% світового ВВП у 2030 році, майже таку саму частину, як сьогодні. Таким чином, економіка ЄС залишатиметься важливим елементом світової економіки, але цього ж не можна сказати про інших країн-учасниць. До 2030 р. можливо залишиться лише одна європейська країна серед семи найбільших країн світу. «Велика сімка», яка сьогодні налічує чотири держави-члени ЄС, може змінити свій склад. Проте, суто з економічної точки зору, «Велика трійка» буде актуальною, а Європа все ще відіграватиме важливу роль у такій групі.

На ЄС-27 припадало більше чверті світової торгівлі товарами у 2018 році. Товари, що експортуються з ЄС-27 до країн, що не є членами ЄС (торгівля за межами ЄС), становили 12,0% світового експорту, тоді як товари, експортовані до інших держав-членів ЄС (торгівля всередині ЄС), становили 16,8 % світового експорту. Аналогічно товари, імпортовані до ЄС-27 із країн, що не є

членами, становили 10,7% світового імпорту, тоді як товари, імпортовані з інших держав-членів ЄС, становили 16,7% світового імпорту [44].

Якщо не брати до уваги внутрішню європейську торгівлю та зосередитися на торгівлі ЄС з третіми країнами, то можна зробити висновок, що у 2018 р. частка ЄС-27 у світовому експорті товарів була найбільшою і становила 12%, причому Китай мав дещо меншу частку (11,5%). За часткою у світовому імпорті товарів ЄС-27 посів другу позицію (10,7%), поступаючись США (12,5%). Сполучені Штати займають третє місце у світовому експорті товарів (8,0%), а Китай (9,9%) - третє за часткою в обсягах світового імпорту, Японія - четверта за обсягом експорту (3,5%) та імпорту (3,5%). Далі позиції країн G20 за часткою у світовому експорті розподілилися в такій послідовності: Південна Корея (3,0%), Великобританія (2,2%), Канада (2,2%), Мексика (2,2%) та Росія (2,1%). Водночас, у 2018 р. частка в загальних обсягах світового імпорту Великої Британії, Індії, Південної Кореї, Канади та Мексики знаходилася в межах від 2,3% до 3,2% [44].

Що стосується послуг, внесок ЄС-27 у світову торгівлю був ще більшим. На торгівлю за межами ЄС припадало 16,4% світового експорту послуг, а торгівля на території ЄС – становила 15,6%. Імпорт послуг до ЄС з третіх країн складав 14,8% світового імпорту послуг, а імпорт послуг всередині ЄС становив 15,8%. Торгівля послугами країн ЄС-27 з третіми країнами була значно більшою, ніж у будь-якої з інших країн-членів G20, як з точки зору експорту, так і імпорту. Сполучені Штати займають друге місце у світовій торгівлі послугами (12,2% експорту та 9,0% імпорту). Далі слідують Китай та Великобританія, причому Китай має більшу частку в світовому імпорті послуг (8,3%), ніж Великобританія, а у Великобританії - більша частка в експорті послуг (6,0%) порівняно з Китаєм. Наступні за величиною частки в обсягах світового експорту та імпорту послуг мали Індія, Японія та Південна Корея.

Важливість зовнішньої торгівлі країни для забезпечення економічного зростання демонструє показник відношення обсягів зовнішньої торгівлі країни до ВВП (рис. 2.8). Як видно з рисунку, відношення зовнішньої торгівлі товарами до ВВП було значно вищим у відносно невеликих країнах, які більше

інтегровані у світову економіку внаслідок того, що вони не виробляють повний спектр товарів (та послуг), як наприклад, у Мексиці (74,9%) та Південній Кореї (66,4%). Навпаки, серед членів G20 Сполучені Штати відрізнялися найнижчим співвідношенням товарообігу (сума експорту та імпорту товарів) до ВВП (20,6%) у 2018 р. Співвідношення обсягів зовнішньої торгівлі країн ЄС-27 з третіми країнами становило 29,6%.

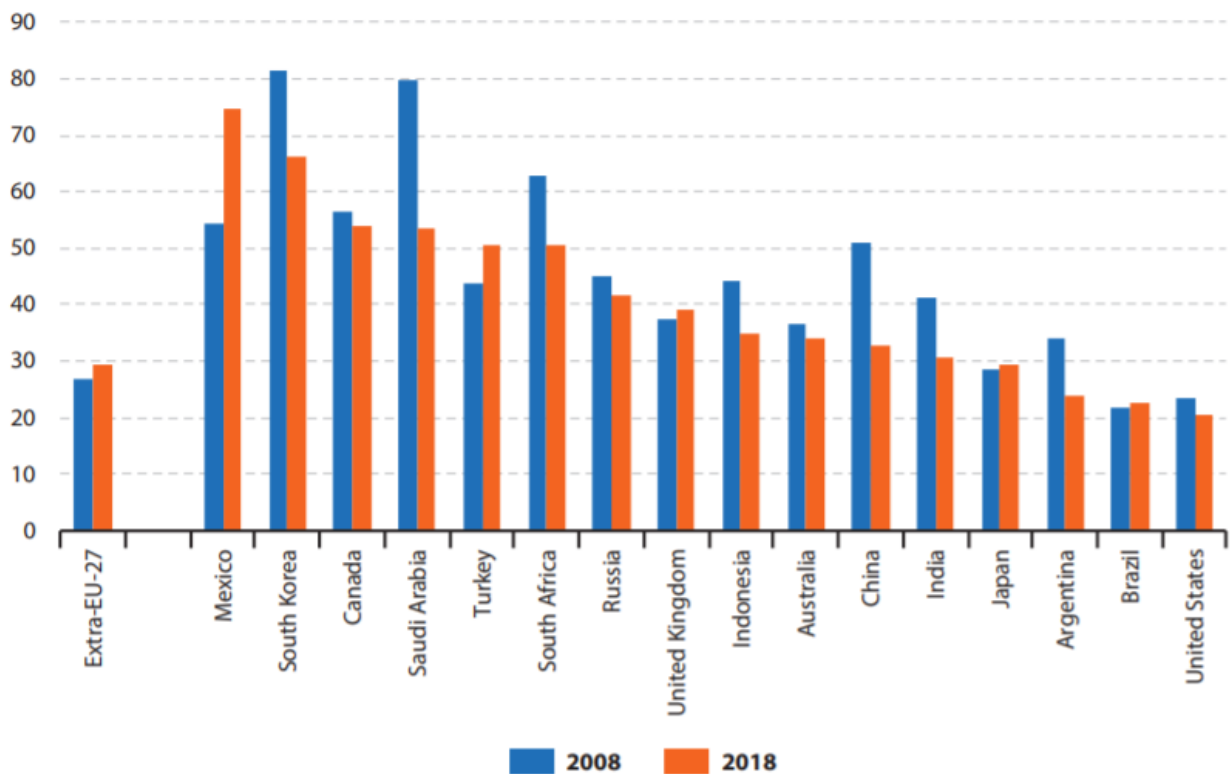

Рис. 2.8. Міжнародна торгівля товарами у 2008 р. та 2018 р., % від ВВП
Джерело: [40]

Порівняно з 2008 роком у 2018 році відношення зовнішньої торгівлі товарами до ВВП помітно зросло в Мексиці та меншою мірою в Туреччині, і зовсім незначне зростання відбулося в ЄС-27, Великобританії, Бразилії та Японії. Для інших країн (Індонезія, Аргентина, Індія, Південна Африка, Південна Корея та Китай) цей коефіцієнт зменшився істотно, а в Саудівській Аравії значення цього показника у 2018 р. зменшилося на третину порівняно з 2008 р..

У 2018 році сальдо зовнішньої торгівлі товарами ЄС-27 складало 152,1 млрд євро. При цьому спостерігався відносно великий дефіцит торгівлі з Китаєм (154 млрд. євро) та Росією (79 млрд. євро), а також дещо менше

негативне сальдо торговельного балансу ЄС-27 було характерне для торгівлі з кількома іншими країнами Азії: Індонезією, Південною Кореєю, Японією та Саудівською Аравією. ЄС-27 мав позитивне сальдо зовнішньої торгівлі товарами між 14 млрд. та 23 млрд. євро з Мексикою, Канадою та Австралією, тоді як найбільший надлишок у торгівлі товарами був із Великою Британією (124 млрд євро) та США (138 млрд євро).

У 2020 році США були провідним експортним ринком ЄС, на них припадало 18,3% загальної вартості товарів, що експортуються за межі ЄС. Другим за величиною експортним ринком товарів ЄС була Великобританія з часткою 14,4%, далі йшли Китай (10,5%) та Швейцарія (7,4%). У загальних обсягах імпорту у 2020 р. більше однієї п'ятої (22,4%) становили товари з Китаю (за винятком Гонконгу). Сполучені Штати були другою за величиною країною -постачальником імпорту ЄС (11,8%), потім Великобританія (9,8%) та Швейцарія (6,3%).

У 2020 році 61% торгівлі товарами ЄС-27 відбувалося між державами-членами цього об'єднання. Відносна частка внутрішньо європейської торгівлі досягла 85% у Люксембурзі, а також складала три чверті або більшу частину загального обсягу торгівлі Словаччини, Чехії та Угорщини. На відміну від цих країн, частка внутрішньо європейської торгівлі була дещо нижчою на Кіпрі (52%) та в Ірландії (40% - що обумовлено виходом Сполученого Королівства з ЄС) [35].

Міцні позиції ЄС-27 у світовій економіці, провідні місця серед країн G20 за обсягами експорту та імпорту товарів значною мірою обумовлені структурою економіки, де переважають послуги, а виробництво сировинномісткої продукції здійснюється в невеликих обсягах. У 2018 р. послуги складали 73,2% загального обсягу валової доданої вартості ЄС-27, хоча це дещо менше, порівняно з США та Великобританією, де цей показник становив відповідно 81% та 79,5% (рис. 2.9). Також частка послуг переважала 70% у структурі валової доданої вартості Канади (72%), Австралії (71,6%), Японії (70,5%) [45].

У всіх інших країнах G20 послуги також були найбільшими з п'яти представлених груп економічної діяльності та становили більше половини загальної валової доданої вартості, за винятком Саудівської Аравії (48,1%) та Індонезії (45,2%).

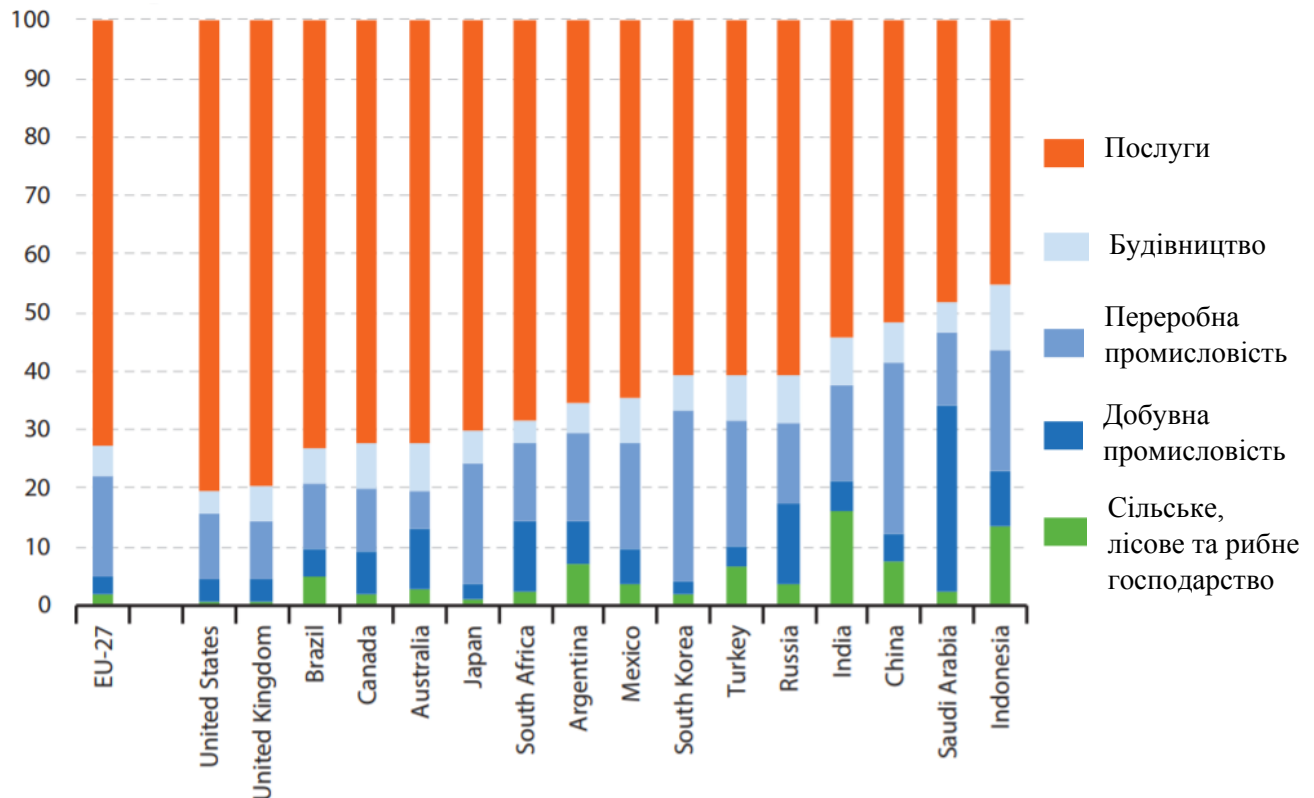

Рис. 2.9. Структура валової доданої вартості економік країн-членів G20 у 2018 р. (% до загального обсягу валової доданої вартості)

Джерело: [40]

Виробництво стало другим за величиною видом діяльності з точки зору доданої вартості у більшості країн G20. Виняток становили Саудівська Аравія, Австралія та Росія, де добувна промисловість була другим за величиною видом діяльності. Індія та Індонезія були єдиними членами G20, де сільське господарство, мисливство, лісове господарство, рибальство становило більше 10% від загальної валової доданої вартості, а Індонезія - єдина, де частка будівництва складала більше 10% від загальної валової доданої вартості економіки країни.

Така ефективна, з точки зору постіндустріальної економіки, структура валової доданої вартості ЄС-27 з одного боку обумовлена високим рівнем

розвитку науково-дослідного сектору, а з іншого – створює значний ринковий попит на нові науково-технічні розробки. Дослідження та розробки (НДДКР) включають творчу роботу, яка проводиться на систематичній основі з метою збільшення запасу знань про людину, культуру та суспільство, та використання цих знань для розробки нових технологій. Валові внутрішні витрати на дослідження та розробки або «інтенсивність НДДКР» (визначається як частка витрат на НДДКР у ВВП, %) є ключовим показником рівня науково-дослідної діяльності в національній економіці.

Обсяги фінансування НДДКР у ЄС-27 становили 280 млрд. євро у 2017 р. та 295 млрд. євро у 2018 р. Інтенсивність НДДКР у ЄС-27 спостерігалася на рівні 2,15% у 2017 році. Найвищий рівень інтенсивності НДДКР у 2017 році серед членів G20 був у Південній Кореї і становив 4,55% ВВП. В Японії, США та Китаї також зафіксовано відносно високу інтенсивність НДДКР - понад 2,0%, що перевищує середньосвітове значення (1,68% у 2016 р.). Найнижчий рівень інтенсивності НДДКР серед членів G20 спостерігався в Індонезії - 0,24% ВВП.

Європейський Союз - це організація, в якій інтеграція досягла найвищого рівня і має транснаціональний характер, що обумовлене зростанням значення інститутів ЄС у прийнятті рішень та зменшенням ролі національних органів влади. Тому Європейський Союз розглядається як суб'єкт торгівлі, політичних та культурних відносин у світовій економіці. З одного боку, це результат високорозвиненої економічної інтеграції країн та реалізації спільної політики, включаючи торгівлю, сільське господарство, транспорт, валюту, конкуренцію тощо, з іншого боку, її значення у світовій економіці з огляду на істотну частку у світовому ВВП, у промисловому та сільськогосподарському виробництві, у торгівлі, зокрема у світовому імпорті та експорті, у співпраці між окремими країнами, у фінансуванні НДДКР.

2.3. Оцінка економічної доцільності вступу України до ЄС

Приєднання країни до ЄС приносить користь економіці цієї країни, що пояснюється перевагами функціонування єдиного ринку та економічною інтеграцією, які є чинниками посилення конкуренції, ефективності та зростання внутрішньої торгівлі ЄС. Більш того, членство в ЄС дає країнам кращі відносні позиції у міжнародній торгівлі. Держави-члени ЄС мають доступ до світових ринків завдяки торговим угодам, укладеним на рівні ЄС. Ці фактори позитивно впливають на зайнятість населення, економічне зростання та розповсюдження знань в країнах, які входять до складу ЄС.

Єдиний ринок - це територія без кордонів, яка забезпечує вільний рух товарів, капіталу, людей та послуг. Важливо, що він також забезпечує вільний потік та обмін даними, знаннями та інформацією. Цілі єдиного ринку включають посилення конкуренції та торгівлі, підвищення ефективності та регулювання, підвищення якості, зниження цін, зменшення технічних бар'єрів та гармонізацію національних правил. Правила єдиного ринку приносять чіткі економічні вигоди, а також сприяють захисту споживачів та навколишнього середовища, зайнятості та стандартів здоров'я та праці.

Існування єдиного ринку має вирішальне значення при укладанні торгових угод з третіми країнами. Цілком ймовірно, що самі держави-члени не досягнуть таких хороших результатів при укладанні торговельних угод, як це передбачено торговою політикою ЄС. По-перше, треті країни зацікавлені у отриманні доступу до одного з найбільших експортних ринків у світі. По-друге, ЄС має критичну масу, яка зміцнює його позиції в торговельних переговорах, якої не мали б окремі держави-члени. Ця позиція дозволяє ЄС встановлювати високі стандарти у відносинах з торговими партнерами у стратегічних неекономічних сферах, таких як захист прав людини та навколишнього середовища.

Зменшуючи торгові бар'єри, сприяючи конкуренції та знижуючи ціни, єдиний ринок сприяє збільшенню торговельних потоків, ВВП та зайнятості населення. Хоча важко точно визначити кількісну оцінку впливу зростання як прямого результату єдиного ринку, очевидно, що економічна інтеграція ЄС

частково сприяла значному розширенню внутрішньо європейської торгівлі та пов'язаному з нею економічному зростанню та зайнятості. Наприклад, останні дослідження показують, що єдиний ринок сприяв збільшенню торгівлі товарами та послугами відповідно на 109% та 58%. Без інтеграції до єдиного ринку ВВП ЄС був би нижчим на 8,7% (рис. 2.10).

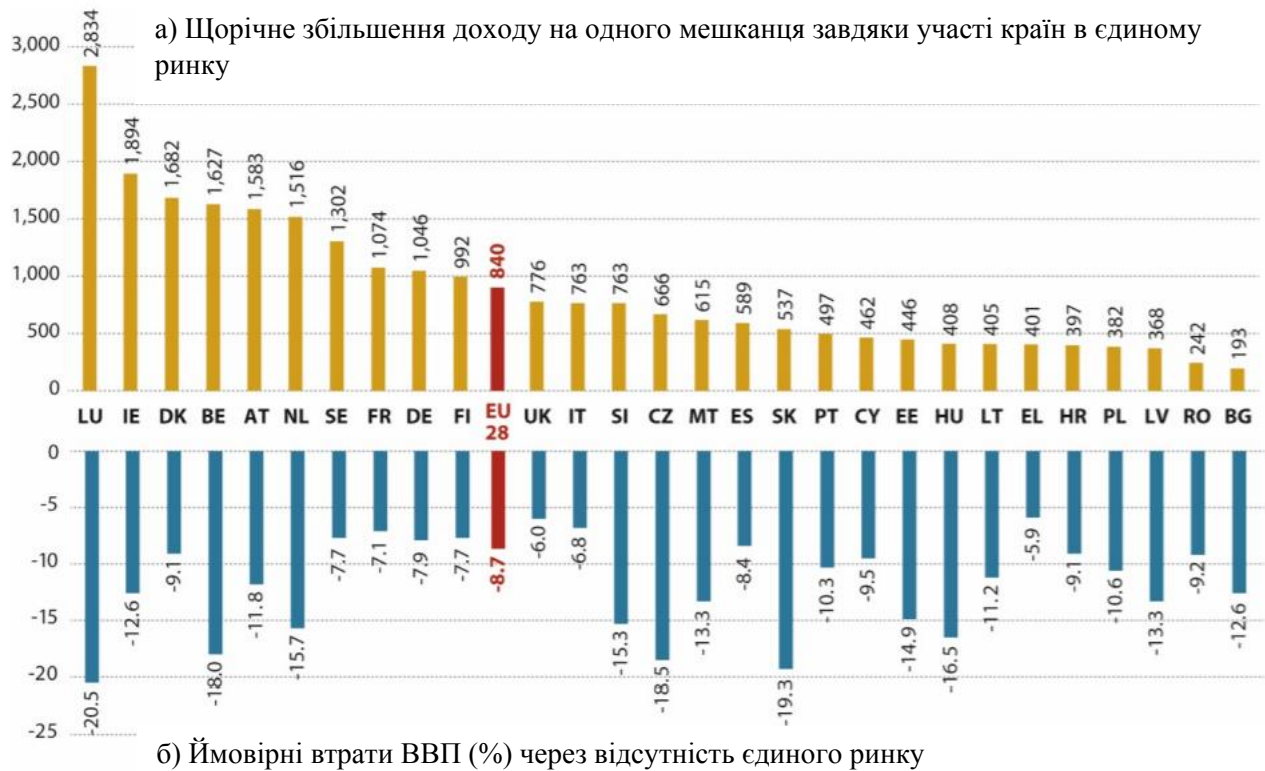

Рис. 2.10. Ефекти єдиного ринку ЄС для економік країн-членів та оцінка збитків за умови відокремлення їх від ЄС

Джерело: [46]

Як видно з рис. 2.10, усі країни отримують вигоду від інтеграції до єдиного ринку. На рис. 2.10 (а) показані щорічні темпи зростання доходів громадян у 2016 році. Цілком очевидно, що в абсолютному вираженні вигода з точки зору доходів громадян в країнах Західної Європи більша, ніж користь для країн Східної та Південної Європи. На противагу цьому, на рис. 2.10 (б) показані ймовірні наслідки повторного запровадження тарифів і нетарифних обмежень, ліквідованих на єдиному ринку, та прогнозне зниження національного ВВП внаслідок цього. При цьому, найбільші втрати зазнають Люксембург, Словаччина, Чехія, Бельгія, Угорщина та Нідерланди.

Таким чином, приєднання України до ЄС також забезпечило отримання економікою позитивних ефектів в результаті приєднання до єдиного ринку: покращення умов торгівлі з країнами ЄС забезпечить полегшення доступу українських товаровиробників до ринків країн-членів; збільшення обсягів експорту до країн ЄС сприятиме розвитку промислового комплексу, створенню нових робочих місць і підвищенню зайнятості населення; розширення експортоорієнтованого виробництва підвищить попит на матеріали і комплектуючі вітчизняних виробників; вихід виробників на ринок ЄС зробить привабливим ключові сектори економіки для іноземних інвесторів.

Крім цього, приєднання України до ЄС може надати переваги, які неможливо оцінити кількісно, а лише якісно. Однак ці переваги є основоположними для громадян та держави: вони варіюються від переваг, які виникають у повсякденному житті (наприклад, свобода пересування громадян та вибір країни проживання, безпека продуктів харчування) до загальних принципів (наприклад, демократія, мир, безпека). Ці стратегії забезпечують значні політичні та економічні вигоди, але при цьому становлять відносно невелику частку витрат ЄС.

Детальніший аналіз динаміки макроекономічних показників України, у тому числі й зовнішньої торгівлі як вагомого індикатора її позицій на міжнародних ринках, проведемо за допомогою статистичного тесту Гренджера. У дослідженні використано річні дані Світового банку у період з 2000 по 2019 рр. Усі показники було прологарифмовано.

Тест Гренджера (табл. 2.4) показав, що:

- спостерігається вплив ВВП на експорт України з лагом в 1 рік та ймовірністю впливу 95%;
- спостерігається вплив ВВП на експорт України з лагом в 3 роки та ймовірністю впливу 99%;
- спостерігається вплив експорту України на ВВП з лагом в 3 роки та ймовірністю впливу 99%;
- спостерігається вплив експорту України на імпорт з лагом в 3 роки та ймовірністю впливу 99%;

- спостерігається вплив ВВП на імпорт України з лагом в 1 рік та ймовірністю впливу 99%;
- спостерігається вплив ВВП на імпорт України з лагом в 3 роки та ймовірністю впливу 99%;
- спостерігається вплив імпорту на ВВП України з лагом в 3 роки та ймовірністю впливу 99%.

Таблиця 2.4

Результати статистичного тесту Гренджера для визначення взаємозв'язку між макроекономічними показниками України у 2000-2019 рр.

Гіпотеза	Часовий лаг		
	1	2	3
ВВП не впливає на експорт по Гренджеру	3,549 (0,082**)	1,838 (0,209)	2,556 (0,138*)
Експорт не впливає на ВВП по Гренджеру	0,194 (0,667)	1,376 (0,296)	2,312 (0,163*)
Імпорт не впливає на експорт по Гренджеру	0,640 (0,438)	1,008 (0,399)	1,913 (0,216)
Експорт не впливає на імпорт по Гренджеру	0,131 (0,723)	1,181 (0,346)	2,352 (0,158*)
Інфляція не впливає на експорт по Гренджеру	0,442 (0,518)	0,260 (0,776)	0,811 (0,527)
Експорт не впливає на інфляцію по Гренджеру	1,066 (0,321)	0,238 (0,793)	0,036 (0,990)
Імпорт не впливає на ВВП по Гренджеру	1,343 (0,267)	0,889 (0,441)	2,612 (0,133*)
ВВП не впливає на імпорт по Гренджеру	2,796 (0,118*)	1,708 (0,230)	2,598 (0,134*)
Інфляція не впливає на ВВП по Гренджеру	0,048 (0,829)	0,469 (0,638)	0,912 (0,482)
ВВП не впливає на інфляцію по Гренджеру	0,595 (0,454)	0,156 (0,857)	0,173 (0,911)
Інфляція не впливає на імпорт по Гренджеру	0,003 (0,954)	0,258 (0,777)	0,845 (0,511)
Імпорт не впливає на інфляцію по Гренджеру	0,370 (0,553)	0,219 (0,807)	0,257 (0,854)

Примітка: в дужках подано p – критерій та статистичну достовірність (* похибка не перевищує 1%; ** похибка не перевищує 5%; *** похибка не перевищує 10%).

Джерело: розраховано автором

Дослідження показало, що вплив ВВП на експорт підтверджує факт того, що економіка України є однією з найбільших відкритих світових економік і відповідно збільшення обсягів виробництва зростає обсяг експорту. Вплив експорту на імпорт можна пояснити технічним чинником, тобто тим, що українське виробництво є енергоємним – чим більше експортується товарів, тим більше використовується імпортованих ресурсів (енергоносіїв). Вплив імпорту на ВВП з лагом в 3 роки можна пояснити тим, що впроваджується нове виробництво, імпортуються нові технології, на освоєння яких потрібен час.

З метою дослідження впливу макроекономічних показників (експорт, імпорт, інфляція) на ВВП України проведено емпіричне дослідження, з використанням річних даних Світового банку (усі показники прологарифмовано). Оцінка залежності ВВП від експорту, імпорту та інфляції описується наступним рівнянням:

$$GDP = -0,08 + 0,81 \times Import - 0,22 \times Export + 0,01 \times Inflation(-1), \quad (2.2)$$

$$R^2=0,99, DW=2,0$$

де: *GDP* – валовий внутрішній продукт ЄС, тис. дол. США; *Export* – експорт ЄС, тис. дол. США; *Import* – імпорт ЄС, тис. дол. США; *Inflation* – інфляція ЄС, річна у %.

Результати емпіричного аналізу показали, що спостерігається вплив обсягів експорту на ВВП України, оскільки коефіцієнт ймовірності (0,1614) показує 99% зв'язок. Показник Дарбін-Уотсон свідчить про адекватність даної моделі (перебуває в межах 1,5 - 2), а R^2 – свідчить про тісноту зв'язку між показниками (0,99). Отримані результати є статистично значимими.

Рівняння залежності ВВП України від імпорту, експорту та інфляції показує, що існує пряма залежність. Проаналізовані макроекономічні показники впливають на обсяг національного виробництва мультиплікативно: коли величина імпорту змінюється на одиницю, ВВП змінюється більше, ніж на одиницю. В даному випадку розрахунок показав, що:

- при зростанні обсягів імпорту в Україну на 1%, спостерігається підвищення ВВП України на 0,81%;

- при зростанні обсягів експорту з України на 1%, спостерігається підвищення ВВП України на 0,22%;
- при зростанні рівня інфляції в Україні на 1%, спостерігається підвищення ВВП України на 0,01%.

Певна нелогічність отриманих результатів пояснюється високою часткою тіньової економіки в Україні, яка за оцінками Київського міжнародного інституту соціології у 2018 р. складала 47,2% від ВВП [47], недосконалими інституціями в країні, що обумовлюють високий рівень корупції, а також корупцією, контрабандою та криміналізацією економіки.

В результаті дослідження виявлено істотну залежність ВВП України від зміни обсягів експорту (рис. 2.11). Таким чином, вагомим фактором економічного зростання України є зовнішньоекономічна діяльність, а саме, експортні операції – збільшення обсягів експорту з України обумовлює нарощення обсягів виробництва та зменшення рівня безробіття.

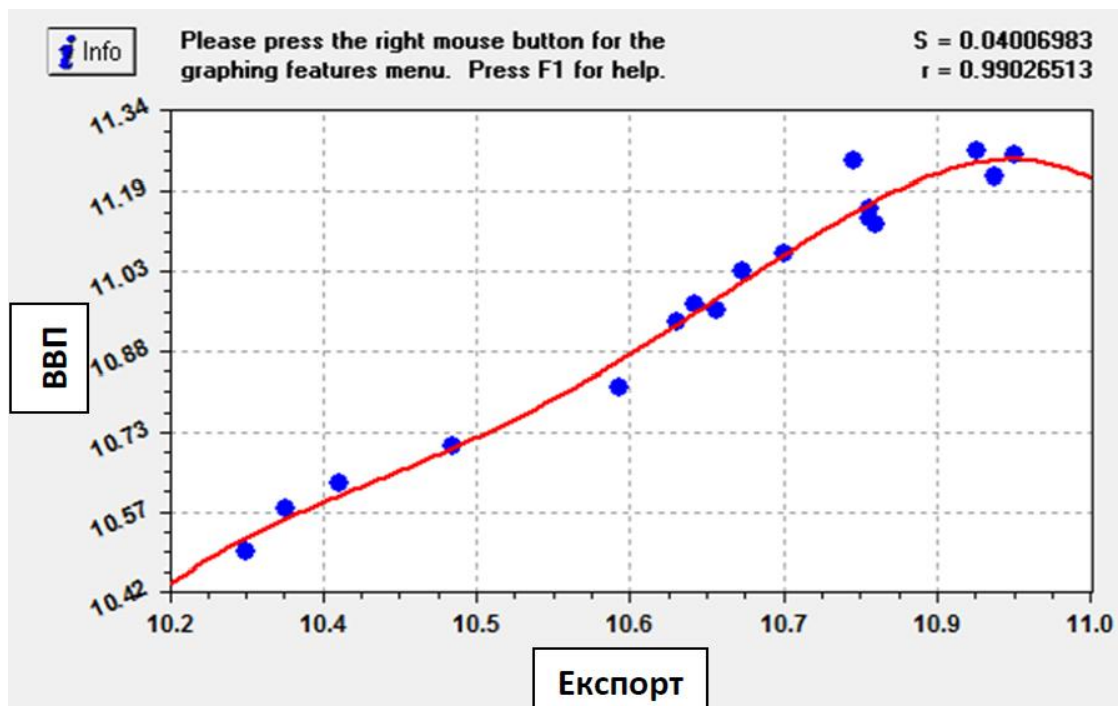

Рис. 2.11. Залежність ВВП України від експорту, 2000-2019 рр.

Джерело: розраховано і побудовано автором

Графік залежності ВВП України від імпорту (рис. 2.11) показує існування впливу імпорту на ВВП, що пояснюється переважанням у структурі імпорту сировини та комплектуючих, більшою мірою енергоносіїв і технологій, які

потрібні для нормального функціонування економіки, стимулювання національного виробництва, а в подальшому для збільшення обсягів експорту, а отже й рівня ВВП в цілому.

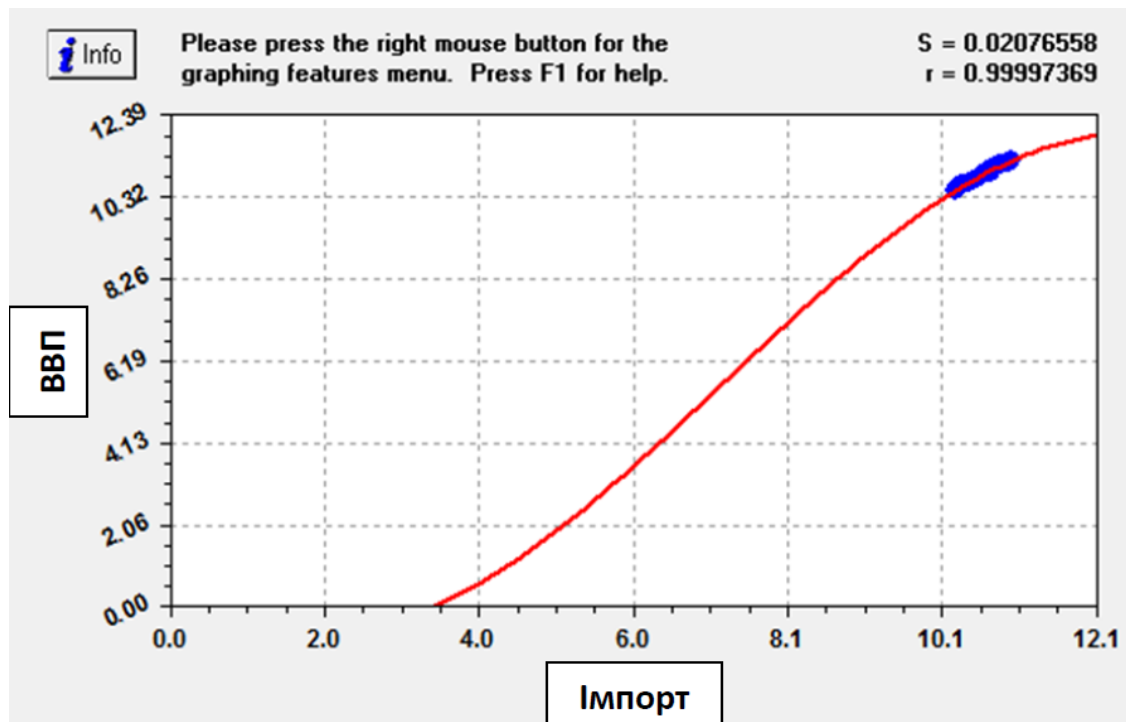

Рис. 2.12. Залежність ВВП України від імпорту, 2000-2019 рр.

Джерело: розраховано і побудовано автором

Аналіз залежності ВВП України від імпорту та експорту (табл. 2.5) показав логічний зв'язок між економічними процесами. Експортні операції позитивно впливають на економічну ситуацію в Україні, збільшуючи обсяг національного виробництва та зменшення безробіття. Операції з імпорту також мають позитивний вплив на ВВП, адже стимулюють національне виробництво, яке в подальшому становить продукцію для експорту за межі України.

Таблиця 2.5

Результати аналізу залежності ВВП України від імпорту та експорту

Імпорт	
Стандартне відхилення	S=0,021
Коефіцієнт кореляції	r=0,993
$GDP = 5,531 - 1,238x + 0,427x^2 - 0,020x^3$	
Експорт	
Стандартне відхилення	S=0,040
Коефіцієнт кореляції	r=0,991
$GDP = -128892,23 + 48935,21x - 6965,37x^2 + 440,56x^3 - 10,45x^4$	

Джерело: розраховано автором

Узагальнюючи, слід зазначити, що економіка України є однією з найвідкритіших світових економік. Значну роль в динаміці показників відіграє те, що українське виробництво є енергоємним, значну частину імпорту становлять енергоносії. Дослідження показали тісний зв'язок між ВВП, експортом та імпортом. В результатах досліджень прослідковується певна нелогічність, яку можна пояснити високим рівнем тінізації економіки України та посиленням процесів криміналізації економічної діяльності.

Перспектива членства в ЄС є потужним стимулом для реформ. Щоб отримати право на вступ, країни-кандидати повинні мати демократичні інститути, забезпечити верховенство права та дотримання прав людини. Проведення ефективних інституційних перетворень в Україні сприятиме покращенню економічної ситуації, що, своєю чергою, прискорить процес європейської інтеграції.

Висновки до розділу

1. У Європейському Союзі, за результатами проведеного нами дослідження, спостерігається істотна залежність ВВП від обсягів експорту: зростання обсягів експорту за межі ЄС збільшує обсяги виробництва та зменшує рівня безробіття в ЄС. Експортні операції позитивно впливають на економічну ситуацію в країнах ЄС, збільшуючи обсяг національного виробництва та зменшення безробіття. Операції з імпорту також мають позитивний вплив на ВВП, адже стимулюють національне виробництво, яке в подальшому становить продукцію для експорту за межі країн ЄС. Дослідження показало, що імпорт впливає на експорт, оскільки ЄС закупляє багато сировини, ресурсів та комплектуючих зі Східної Європи та України для реекспорту готових виробів. Вплив інфляції на експорт пояснюється використанням макроекономічних механізмів підтримки експорту, а девальвація національної грошової одиниці забезпечує експортерам додаткову вигоду за рахунок проведення валютних операцій з отриманою виручкою.

2. Роль Європейського Союзу у світовій економіці зростає. Це один з найбільших ринків у світі. Внутрішня координація спільної політики збільшила роль ЄС у економічних відносинах світу. Роль ЄС у світовій економіці

посилюється через монетарну політику, що відображається у розширенні єврозони та підвищенні ролі євро у міжнародній фінансовій системі. Основними загрозами для становища Європейського Союзу у світовій економіці є демографічні проблеми, нижчі темпи зростання ВВП, ніж у країнах Південно-Східної Азії, та надто низькі витрати на дослідження та розробки. Відповідно до Лісабонської стратегії Європейський Союз вживає заходів щодо збільшення витрат на дослідження та розробки, технічний прогрес, спрямований на збільшення конкурентоспроможності економіки ЄС та зменшення розриву в цьому відношенні з такими світовими лідерами, як США чи Японія. Цим підтверджується важливість Європейського Союзу як суб'єкта міжнародних економічних відносин та сучасної світової економіки.

3. Дослідження показало, що залежність ВВП від експорту підтверджує факт того, що економіка України є однією з найвідкритіших світових економік і відповідно збільшення обсягів виробництва обумовлює зростання обсягів експорту. Вплив експорту на імпорту можна пояснити технічним чинником, тобто тим, що українське виробництво є енергоємним – чим більше експортується товарів, тим більше використовується імпортованих ресурсів (енергоносіїв). Вплив імпорту на ВВП з лагом в 3 роки можна пояснити тим, що налагоджується виробництво нових товарів, імпортуються нові технології, на освоєння яких потрібен час. Нелогічність результатів розрахунку пояснюється високим рівнем тінізації економіки в Україні, який становить близько 50%, відсутністю прозорого державного контролю, корупцією, контрабандою та посиленням процесів криміналізації економічних відносин в цілому.

У зв'язку з цим необхідною є гармонізація українського законодавства з європейським, зокрема, в сфері регулювання економічної діяльності, що покращить інституційні умови ведення бізнесу в нашій країні, підвищить конкурентоспроможність вітчизняних товарів та забезпечить готовність приєднання економіки України до єдиного ринкового простору ЄС в довгостроковій перспективі. Позитивними ефектами для української економіки від вступу до ЄС можуть стати збільшення обсягів виробництва в окремих галузях економіки, збільшення обсягів експорту до країн ЄС, підвищення рівня зайнятості та покращення інвестиційної привабливості.

РОЗДІЛ III

РОЛЬ УКРАЇНИ В ПОЛІТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УЧАСТІ В ЙОГО РОЗВИТКУ

3.1. Перспективи розвитку ЄС в умовах глобальної економіки

Головною тенденцією розвитку світової економіки останніх десятиліть є формування комплексних інтеграційних моделей, які визначають напрями і пріоритети глобалізації господарського життя, формують середовище міжнародної конкуренції та впливають на визначення стратегічних інтересів країн і регіонів світу. Зміни в інтеграційних процесах, які відбулися внаслідок виходу Великої Британії з ЄС або переформатування участі США у об'єднанні НАФТА, «зумовлені скоріше прагненнями здобути більш конкурентні переваги у глобальному ринковому середовищі, ніж рухом до нових форм економічної та політичної самоізоляції» [48, с. 215-216].

Рішення про вихід Великої Британії зі складу ЄС за результатами референдуму червня 2016 р. упритул поставило питання про необхідність проведення структурних перетворень в Європейському Союзі. Стійка привабливість ЄС як інтеграційного об'єднання, що протягом десятиліть не піддавалася сумніву, через рішення Великої Британії частково похитнулася. Разом із тим предметом дискусії знову стають цінності демократії, свободи та соціального захисту, які втілює Європейський проект.

Через рік після британського референдуму, попри початкові побоювання, вже стало цілком зрозуміло, що Brexit не зруйнував ідеї об'єднаної Європи, але підштовхнув ЄС до процесів трансформації. Тепер, після виходу Великої Британії з ЄС, очевидно, що спільний Європейський проект збережеться як ефективний лише за умови проведення докорінних структурних реформ та оновлення засад співробітництва країн-членів.

На жаль, остаточного бачення напряму реформ поки що не вироблено. Проект Європейської комісії («Біла книга щодо майбутнього ЄС») [49], оприлюднений напередодні ювілейного Римського саміту 25 березня 2017 р.,

містить пропозиції для початку дебатів та окреслює п'ять можливих сценаріїв подальшої еволюції Європейського Союзу до 2025 р. (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Зміст ймовірних сценаріїв розвитку ЄС

Сценарій	Внутрішня політика	Зовнішня політика
Сценарій I	- функціонування без змін стратегічних напрямів; - продовження діючої політики взаємодії країн, фокусуючись на створенні плану проведення позитивних реформ.	- продовження прийняття спільних рішень; - виконання ролі глобального гравця, вирішення глобальних питань змін клімату, стійкого розвитку, фінансової стабільності
Сценарій II	- звуження діяльності ЄС до меж єдиного ринку; - забезпечення вільного руху товарів та капіталів; - часткове обмеження вільного руху послуг та робочої сили.	- відмова від ролі світового лідера у вирішенні глобальних екологічних проблем; - послаблення позицій у регулюванні проблем лібералізації міжнародної торгівлі.
Сценарій III	- посилення інтеграції країн-членів ЄС в сфері оборони, безпеки, юстиції (за бажанням); - оптимізація процесу обміну інформацією щодо боротьби з організованою злочинністю та тероризмом; - створення спільних оборонних програм для захисту інфраструктури від кібератак	- прийняття рішень щодо співпраці з третіми країнами на рівні структур ЄС від імені усіх країн-членів.
Сценарій IV	- залучення країн-членів до прискореної інтеграції, але в обмежених, меншій кількості сфер.	- посилення контролю над зовнішніми кордонами.
Сценарій V	- посилення інтеграційного руху для всіх країн-членів; - значні обмеження національних суверенітетів країн-членів.	- посилення співробітництва з НАТО; - створення до 2025 р. Європейського оборонного союзу; - активна участь у вирішенні глобальних проблем.

Джерело: складено за [49]

Згідно першого сценарію подальший розвиток ЄС не передбачає істотних змін у внутрішній політиці об'єднання, лише заплановано низку заходів щодо підвищення ефективності співпраці країн-учасниць. У сфері зовнішньої політики країни ЄС продовжуватимуть приймати спільні рішення та

виконувати роль лідера у вирішенні таких глобальних проблем, як зміна клімату, забезпечення стійкого розвитку, стабілізації світової фінансової системи.

В результаті реалізації другого сценарію може відбутися істотне зменшення переваг, які отримували країни-члени від участі в інтеграційному угрупованні, внаслідок відновлення частини обмежень на шляху руху робочої сили та торгівлі послугами в межах ЄС, а також послаблення впливу ЄС на процеси вирішення глобальних проблем клімату та світової торгівлі.

Третій сценарій передбачає відносну лібералізацію внутрішньої політики ЄС, що робить не обов'язковою участь країн у поглибленні інтеграції в окремих сферах і створення коаліцій країн, які бажають співпрацювати між собою у вирішенні проблем оборони, безпеки, правового регулювання підприємницької діяльності. Такий сценарій відкриває додаткові можливості для груп країн, що виявлять, наприклад, прагнення посилити співпрацю у сфері контролю за кордоном або оборони; уможливить миттєвий обмін між ними усією інформацією щодо боротьби з організованою злочинністю та тероризмом, дозволить створювати спільні оборонні програми для захисту своєї інфраструктури від кібератак тощо. Водночас, більш жорсткою стане зовнішня політика ЄС, оскільки питання відносин з третіми країнами, до яких належить Україна, вирішуватиметься на рівні структур ЄС від імені усіх країн-членів, що ускладнить процедуру взаємодії України з ЄС.

Четвертий сценарій, під гаслом «робити менше, але ефективніше», передбачає залучення країн-членів до прискореної інтеграції, але в обмеженій, меншій кількості сфер. Країни зможуть відмовитися від участі у проведенні спільної соціальної політики та зосередитися на проблемах інновацій, торгівлі, а також оборонних і безпекових питаннях, посиленні контролю над зовнішніми кордонами.

Згідно п'ятого сценарію повинно відбутися поглиблення інтеграції всіх країн-членів, а також посилення позицій ЄС на міжнародній арені, активізація співробітництва з НАТО, створення Європейського оборонного союзу, посилення ролі у вирішенні глобальних проблем. Цей сценарій передбачає

федералізацію ЄС, проти якої завжди виступала Велика Британія, прагнення якої до збереження значної частини суверенітету й призвело до її виходу з Союзу. Більшість країн-членів ЄС, серед яких Польща, Угорщина, країни Північної Європи, не погодяться на значні обмеження національного суверенітету, передбачених у цьому сценарії.

Реалізація кожного із розглянутих сценаріїв обов'язково буде відбуватися відповідно до положень «Порядку денного для сталого розвитку на період до 2030 року», прийнятого Генеральною Асамблеєю ООН 25 вересня 2015 року [50]. Європейський Союз взяв на себе зобов'язання рухатися до економічно стійкої Європи за рахунок впровадження змін в процеси використання природних ресурсів, виробництва та використання енергії, організації транспортних перевезень та досягнення високої конкурентоспроможності товарів, вироблених із низьким споживанням вуглецю.

Крім цього, стратегічні напрями подальшого розвитку ЄС визначаються в результаті усвідомлення урядами країн-членів ЄС істотної небезпеки для економічного розвитку спільноти внаслідок впливу на навколишнє середовище та якість суспільного життя таких глобальних чинників, як зростання чисельності населення в світі, міграція, дефіцит природних ресурсів, зміна клімату та інші екологічні проблеми, які суттєво впливають на окремі елементи європейської інфраструктури, а також нові загрози для здоров'я, включаючи пандемію. Ігнорування довгострокових наслідків цих загроз може виявитися дуже дорогим з економічної, екологічної та соціальної точки зору.

27 травня 2020 р. Європейська Комісія ухвалила «Бюджет Союзу для реалізації плану відновлення Європи». Цей документ визначає плани та заходи щодо відновлення економіки ЄС після пандемії COVID-19. Загальний обсяг бюджетних видатків передбачений у розмірі 1,85 трлн євро у цінах 2018 р., які будуть розподілятися за двома напрямками: «ЄС нового покоління» та «Довгострокове бюджетне фінансування» (табл. 3.2).

Поряд з довгостроковим бюджетним фінансуванням буде застосовано новий одноразовий інструмент «ЄС нового покоління», який є тимчасовим і призначеним лише для реагування на кризові явища та забезпечення

відновлення економіки. За допомогою цього інструменту кошти будуть спрямовуватися до держав-членів та використовуватися для підтримки інвестицій та реформ, зазначених у Національних програмах відновлення. Тривалість інструменту становитиме 4 роки і термін його дії закінчиться 31 грудня 2024 р. Сума в розмірі 750 млрд євро буде розподілена на фонди для надання грантів (500 млрд євро) та кошти для кредитів (250 млрд євро). Для реалізації цього механізму Комісія планує позичити до 750 млрд євро від імені Європейського Союзу на фінансових ринках.

Таблиця 3.2

Структура бюджету ЄС на період 2021-2027 рр.

Напрями фінансування	Бюджет загалом		У тому числі за складовими:			
			ЄС нового покоління		Довгострокове бюджетне фінансування	
	млрд євро	частка у загальних обсягах	млрд євро	частка у загальних обсягах	млрд євро	частка у загальних обсягах
1. Єдиний ринок, інновації та цифровізація	210,456	11,4	69,80	9,3	140,656	12,8
2. Згуртованість та європейські цінності	984,460	53,2	610,00	81,3	374,460	34,0
3. Природні ресурси та довкілля	402,032	21,7	45,00	6,0	357,032	32,5
4. Міграція та управління кордоном	31,122	1,7	0	0	31,122	2,8
5. Безпека та оборона	29,123	1,6	9,70	1,3	19,423	1,8
6. Співпраця з сусідніми країнами та світом	118,205	6,4	15,50	2,1	102,705	9,3
7. Державне управління ЄС	74,602	4,0	0	0	74,602	6,8
Разом	1850,000	100	750,00	100	1100,000	100,0

Джерело: складено за [51]

Як видно з таблиці 3.2 більше половини усіх бюджетних коштів ЄС заплановано на фінансування реалізації політики згуртованості, формування якої на 2021-2027 роки відбувалося під впливом низки факторів, окремі з яких мали безпрецедентний вимір: Європейський Зелений Курс (англ. - European

Green Deal), презентований у грудні 2019 р. Президентом Європейської Комісії; процес виходу Великобританії з Європейського Союзу (Brexit), пандемія Covid-19 та соціально-економічна криза, яку вона спричинила. Впровадження Європейської зеленої угоди, зокрема, призвело до того, що в створення нового фонду політики згуртування - Фонду справедливої трансформації. І навпаки, досвід пандемії Covid-19 знайшов своє відображення у встановленні більш гнучких правил реалізації коштів Політики згуртованості у надзвичайних ситуаціях.

Політика згуртованості у 2021-2027 роках і надалі залишається політикою, яка впроваджується у всіх державах-членах та регіонах ЄС. В її межах передбачено дві цілі: «Інвестиції для зайнятості та зростання» та «Європейське територіальне співробітництво» (Interreg). Перша мета реалізується в регіонах NUTS2, поділених, так само як і у 2014-2020 рр., на три категорії залежно від рівня розвитку регіонів:

- менш розвинені регіони, де ВВП на душу населення становить менше 75% середнього ВВП по ЄС-27,
- перехідні регіони з ВВП на душу населення від 75% до 100% середнього ВВП по ЄС-27,
- більш розвинені регіони, де ВВП на душу населення перевищує 100% середнього ВВП по ЄС-27.

Як показано у таблиці 3.3, порівняно з попередньою програмою, для менш розвинених та перехідних регіонів передбачено більше коштів, а для більш розвинених регіонів обсяги фінансування зменшилися. Отже, від запровадження таких змін у програмі фінансування регіонального розвитку найбільшу вигоду отримають країни ЄС, де домінують регіони з низьким рівнем розвитку (наприклад, Польща, Румунія, Болгарія).

Рівень доходів та соціально-економічна ситуація на найближчі роки визначатимуть масштаби участі держави-члена ЄС у політиці згуртованості. Залежно від рівня ВВП на душу населення (країни чи регіону) визначається розмір національного пакета, категорії регіонів та сума підтримки з Фонду

згуртування. Цей показник також має ключове значення для визначення тематичної концентрації підтримки та рівня співфінансування з фондів ЄС.

Таблиця 3.3

**Розподіл коштів в межах політики згуртування між регіонами ЄС у
періодах програмування 2014-2020 та 2021-2027 років**

2014-2020 (в цінах 2011 р.)			2021-2027 (в цінах 2018 р.)		
Категорії регіонів для реалізації цілі «Інвестицій як чинник зростання та робочих місць»	Сума підтримки (млрд євро)	Частка у загальних обсягах, %	Категорії регіонів для реалізації цілі «Інвестицій як чинник зростання та робочих місць»	Сума підтримки (млрд євро)	Частка у загальних обсягах, %
Фонд згуртування	66,3	20,4%	Фонд згуртування	42,6	12,9%
Менш розвинені регіони	164,3	50,54%	Менш розвинені регіони	202,2	61,3%
Регіони на перехідному етапі розвитку	32	9,84%	Регіони на перехідному етапі розвитку	47,8	14,5%
Регіони з високим рівнем розвитку	49,3	15,16%	Регіони з високим рівнем розвитку	27,2	8,3%
Європейське територіальне співробітництво	8,95	2,75%	Європейське територіальне співробітництво	8,0	2,5%
Загальна сума	325,1		Загальна сума	329,7	
Частка політики згуртованості у бюджеті ЄС	32,5%		Частка політики згуртованості у бюджеті ЄС	30,7%	

Джерело: [52]

Загальна мета політики згуртованості залишається незмінною і визначена у ст. 174 Договору про функціонування Європейського Союзу [53]. На період 2021-2027 рр. було визначено п'ять додаткових цілей політики, які мають замінити поточні 11 тематичних цілей. Цілі мають загальне формулювання, щоб незалежно від рівня соціально-економічного розвитку вони могли задовольнити потреби розвитку держав-членів та їх регіонів. Чотири цілі є галузевими (СР 1 - Більш конкурентоспроможна та інтелігентна Європа, СР 2 - Зелена, низьковуглецева та беземісійна Європа, СР 3 - Більш пов'язана Європа та СР 4 - Соціальна та інклюзивна Європа), і одна ціль стосується територіального розвитку (СР 5 Європа, близька до громадян) (табл. 3.4).

Цілі та завдання Європейської політики згуртування на 2021-2027 рр.

№	Ціль	Завдання
CP 1	Більш конкурентоспроможна та інтелігентна Європа	- збільшення дослідницького та інноваційного потенціалу та використання передових технологій; - використання переваг цифрової технології для громадян, бізнесу та уряду; - сприяння зростанню та конкурентоспроможності МСП; - розвиток навичок розумної спеціалізації, промислової трансформації та підприємництва.
CP 2	Зелена, низьковуглецева та беземісійна Європа	- сприяння заходам енергоефективності; - використання відновлюваних джерел енергії; - розвиток інтелектуальних енергетичних систем і мереж та систем зберігання на місцевому рівні; - підтримка заходів щодо адаптації до зміни клімату, запобігання ризикам та реагування на катастрофи; - підтримка сталого управління водними ресурсами; - підтримка переходу до циркулярної економіки; - сприяння біорізноманіттю та розвиток зеленої інфраструктури в міському середовищі та зменшення забруднення.
CP 3	Більш пов'язана Європа	- покращення мереж цифрового з'єднання; - розробка стійкої, розумної, безпечної та інтермодальної кліматично стійкої мережі TEN-T; - розвиток сталої, стійкої до клімату, розумної та інтермодальної мобільності на національному, регіональному та місцевому рівнях, включаючи покращення доступу до мережі TEN-T та транскордонної мобільності; - підтримка сталої мультимодальної міської мобільності.
CP 4	Соціальна та інклюзивна Європа	- підвищення ефективності ринків праці та підвищення рівня зайнятості шляхом розвитку соціальних інновацій та інфраструктури; - покращення доступу до якісної та інклюзивної освіти, навчання протягом усього життя та розвиток відповідної освітньої інфраструктури; - посилення соціально-економічної інтеграції маргіналізованих громад, мігрантів та груп у скрутному матеріальному становищі шляхом комплексних заходів, включаючи забезпечення житлом та соціальними послугами; - забезпечення рівного доступу до медичної допомоги шляхом розвитку інфраструктури, включаючи первинну медичну допомогу.
CP 5	Європа, близька до громадян	- сприяння комплексному соціальному, економічному та екологічному розвитку, збереженню культурної спадщини та безпеці в міських районах; - підтримка комплексного місцевого соціального, економічного та екологічного розвитку, культурної спадщини та безпеки, у тому числі в сільській та прибережній зонах

Джерело: складено за [54]

Крім зазначених основних цілей, політика згуртованості орієнтована на досягнення стратегічної мети «дати можливість регіонам і населенню

пом'якшити вплив переходу до досягнення цілей Союзу в енергетиці та кліматі до 2030 року та до кліматично-нейтральної економіки Союзу до 2050 року на соціальну, економічну та екологічну сфери» [54]. Ця мета реалізується за рахунок ресурсів новоствореного Фонду справедливої трансформації.

Основною відмінністю політики згуртованості на 2021-2027 роки, порівняно з попередніми фінансовими програмами, є тісніший зв'язок заходів з політичними пріоритетами ЄС та новими викликами (наприклад, екологічна та цифрова економічна трансформація, впровадження «Європейського стовпа соціальних прав»). Значна увага при розподілі фінансових коштів Європейського фонду регіонального розвитку (ЄФРР) приділяється фінансуванню проектів, спрямованих на досягнення першої та другої цілей політики згуртованості (СР 1 - розумніша Європа, СР 2 - Європа з нульовими викидами), а обсяг виділених коштів залежить від рівня економічного розвитку країни чи регіону.

Також важливою рисою нової політики згуртування ЄС є значні обмеження щодо фінансування інфраструктури аеропортів, інвестицій у захоронення відходів або інвестицій у виробництво, переробку, транспортування, розподіл, зберігання чи спалювання викопного палива. Водночас, акцент зроблено на розвитку беземісійного транспорту, у тому числі розвитку велосипедної та пішохідної інфраструктури.

Підсумовуючи, зазначимо, що формування нової політики розвитку ЄС відбувалося під впливом виходу Великої Британії з Союзу, необхідності реалізації заходів щодо запобігання кліматичним змінам та відновлення економіки після кризи, спричиненої пандемією COVID-19. Розробка основних напрямів соціально-економічного розвитку ЄС знайшла відображення у розподілі довгострокових видатків бюджету ЄС та у змістовному наповненні основних цілей Політики згуртування ЄС на 2021-2027 рр. В результаті відбулося скорочення видатків на реалізацію спільної аграрної політики ЄС та переміщення фінансових акцентів на розвиток інновацій, енергозберігаючих технологій, скорочення викидів вуглецю, розвиток освіти та науки.

3.2. Напрями підвищення ефективності економічної співпраці з ЄС як основа пришвидшення євроінтеграції України

Розвиток ЄС в останні роки відбувається в умовах викликів, що виникають внаслідок нестабільної ситуації у Східній Європі. Проявом цього є зростаюча кількість міждержавних конфліктів та агресивна політика Російської Федерації, яка, для посилення свого впливу в регіоні використовує військову силу, що підтверджено війнами в Грузії та Україні. Стабільності Східної Європи також загрожують такі дії Росії, як анексія Криму та підтримка сепаратизму на Донбасі, Придністров'ї, Південній Осетії та Абхазії. З огляду на це, ЄС зацікавлений у довгостроковій стабілізації на своїх зовнішніх кордонах шляхом проведення в сусідніх країнах глибоких політичних реформ та структурної модернізації економіки відповідно до європейської моделі розвитку. Тому співпраці з Україною відводиться важливе місце у політиці ЄС щодо країн Східної Європи.

Принципове значення для ЄС, зокрема для Польщі, має реалізація співпраці в рамках оновленого Східного партнерства, а у довгостроковій перспективі пріоритетом є підтримка сусідніх країн та зміцнення їх здатності протистояти внутрішнім та зовнішнім викликам. Особливо це стосується України та Білорусі - найближчих сусідів, а також інших країн Східної Європи.

Сутність «Європейської політики сусідства (ЄПС) полягає у поглибленні співпраці з такими країнами: Алжир, Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Єгипет, Грузія, Ізраїль, Йорданія, Ліван, Лівія, Марокко, Молдова, Палестина, Сирія, Туніс та Україна». Вона служить для поліпшення загального «добробуту, стабільності та безпеки в країнах-партнерах» [55].

Реалізація ЄПС базується на розроблених у двосторонньому порядку планах, які визначають порядок спільних дій ЄС та країн-партнерів щодо реформування політичної та економічної сфери, розвитку демократичного, соціально справедливого та інклюзивного суспільства, сприяння економічній інтеграції та спрощення транскордонного руху.

ЄС підтримує реалізацію цілей ЄПС через надання фінансової допомоги, а також шляхом політичного та технічного співробітництва. Європейський

інструмент сусідства (ENI) був ключовим інструментом ЄС для фінансування двосторонньої співпраці у 2014-2020 роках. За цей період на співпрацю в межах відповідних програм було виділено «15,4 млрд євро, з яких 2/3 коштів спрямовані на країни південного сусідства і 1/3 – на потреби країн Східного партнерства» [56].

Новий інструмент сусідства, міжнародного співробітництва та співпраці в галузі розвитку (ISWMR) – «Глобальна Європа» - визначив рамки співробітництва ЄС на 2021-2027 роки. Особливістю інструменту є грантове фінансування та поєднання грантів із позиками європейських та міжнародних фінансових установ. З загальною сумою 79,5 млрд. євро в поточних цінах, новий інструмент охоплюватиме співпрацю ЄС із сусідніми країнами та країнами Африки, Азії, Америки, Тихого океану та Карибського басейну. На додаток до зосередження уваги на сталому розвитку, «Глобальна Європа» сприятиме розвитку ключових тематичних аспектів зовнішньої політики ЄС, включаючи програми, що сприяють захисту прав людини, демократії та громадянського суспільства. Фінансування з Механізму також буде спрямоване на такі глобальні виклики, як зміна клімату, міграція, мир та стабільність, а також робота зі стратегічними партнерами та просування власних зовнішньополітичних ініціатив ЄС.

Зазначена сума фінансування програми партнерства «Глобальна Європа» розподілятиметься за трьома напрямками наступним чином: «(1) географічний компонент, який сприятиме розвитку співробітництва з країнами-партнерами в регіонах Європейського сусідства, регіоні Африки на південь від Сахари, охопить Азійський та Тихоокеанський, Американський та Карибський регіони – 60,388 млрд євро, з яких регіону Європейського сусідства призначається 19,323 млрд євро; (2) досягнення цілей сталого розвитку на глобальному рівні, включаючи розвиток громадянського суспільства – 6,358 млрд євро; (3) швидке реагування (кризовий менеджмент, запобігання конфліктам та розбудова миру) – 3,182 млрд. євро» [57].

Для поглиблення співпраці України з ЄС важливим є розробка та реалізація проектів і програм, які відповідають стратегічним пріоритетам,

визначеним у повідомленні Європейської Комісії у березні 2020 р. «Політика Східного партнерства після 2020 року: посилення стійкості-східне партнерство, яке служить усім» [58]. Цей документ визначає п'ять довгострокових політичних цілей майбутньої співпраці:

- «партнерство, яке створює»: ЄС та країни -партнери працюватимуть разом над стійкою, сталою та інтегрованою економікою;
- «партнерство, яке захищає»: ЄС та країни -партнери поновлюють свою прихильність основам партнерства, зокрема відповідальним інститутам, верховенству права та безпеці;
- «зелене партнерство»: ЄС та країни -партнери працюватимуть разом для стійкого та сталого майбутнього;
- «партнерство, яке пов'язує між собою»: ЄС продовжуватиме інвестувати у цифрову трансформацію країн -партнерів та прагнути розширити переваги єдиного цифрового ринку;
- «партнерство, яке зміцнює»: ЄС та країни -партнери працюватимуть разом для сприяння стійкому, чесному та інклюзивному суспільству.

Представники Європейської комісії зазначають, що не зважаючи на заплановане фінансування вищезгаданої пропозиції в обсязі 2,3 млрд євро, потенціал для мобілізації інвестицій є набагато вищий і сягає 17 млрд євро. Це дозволить забезпечити досягнення визначених Єврокомісією таких головних цілей у країнах «Східного партнерства» до 2025 р.: «підтримка пів мільйона малих і середніх підприємств, будівництво або модернізація 3000 кілометрів автомобільних доріг і залізниць відповідно до стандартів ЄС, боротьба з гібридними та кіберзагрозами, з корупцією, покращення доступу до безпечного водопостачання та поліпшення якості повітря, доступ 80% домогосподарств до швидкісного інтернету, зниження рівня споживання енергії на щонайменше 20% у 250 тис. домогосподарств, допомога з вакцинацією медпрацівників, додаткова підтримка громадянського суспільства та незалежних ЗМІ, можливості стажувань для 70 тисяч студентів, науковців і молоді» [59].

Для ефективного подолання наслідків пандемії COVID-19 Україна, як учасник програми співробітництва «Східне партнерство», отримала

безпрецедентну фінансову підтримку від ЄС. У зв'язку з очікуваним економічним спадом в Україні через обмеження, які вона запровадила у боротьбі з пандемією, Європейська Комісія у квітні 2020 р. запропонувала пакет макрофінансової допомоги на суму 1,2 млрд євро. З 10 східних і південних країн-учасниць програми сусідства, яким ЄС надав підтримку, Україна отримала найбільші асигнування, які становили близько половини загальної суми (3 млрд євро). Умовою надання такої допомоги з боку ЄС було визначено виконання української владою певних заходів щодо внутрішніх реформ та продовження співпраці з Міжнародним валютним фондом. Хоча Україна не виконала цих зобов'язань, у грудні 2020 р. було «надано перший із двох запланованих траншів допомоги (600 млн євро) у зв'язку із складною фінансовою ситуацією» [60, с. 19-20]. Паралельно ЄС запропонував додаткову підтримку для фінансування нагальних потреб, що виникли в процесі протидії наслідкам пандемії, на загальну суму 190 млн. євро [Там само], які були спрямовані на зміцнення служби охорони здоров'я, підтримку малих та середніх підприємств та захист вразливих груп населення.

Проте, у своєму виступі на Батумській міжнародній конференції Президент України В. Зеленський поставив під сумнів перспективність участі нашої країни у програмі Східного партнерства через те, що «Європейському Союзу бракує стратегічного бачення цілей програми», водночас назвавши головним «орієнтиром для України угоду про асоціацію з ЄС та висловив упевненість, що імплементація угоди наблизить країну до критеріїв членства в ЄС» [61].

У зв'язку з цим варто звернути увагу, що всі необхідні документи з боку ЄС щодо реалізації Угоди про асоціацію були підписані і тепер вся відповідальність щодо виконання цієї угоди покладається на українські органи влади. Але станом на 2020 р. в жодній із сфер імплементації положень Угоди про асоціацію завдання не були виконані у повному обсязі. Найбільший відсоток виконання завдань спостерігався за напрямками «Політичний діалог, національна безпека і оборона» (89%), «Юстиція, свобода, безпека, права людини» (85%), «Технічні бар'єри у торгівлі» (85%), а найнижчий рівень

виконання – «Транспорт, транспортна інфраструктура, поштові та кур'єрські послуги» (35%) та «Фінансове співробітництво та боротьба з шахрайством» (24%) [62].

У Спільній заяві за результатами Саміту Україна-ЄС, який відбувся 12.10.2021 р. у Києві [63], представники Європейської комісії визнали значний прогрес, досягнутий Україною у процесі реформ, включаючи відкриття ринку сільськогосподарських земель і домовилися про подальше посилення інтеграції та економічного співробітництва відповідно до Угоди про асоціацію, зокрема у таких сферах: наближення політики та законодавства України до Європейської зеленої угоди; інтеграція українських енергетичних ринків та енергетичних систем з енергетичним ринком ЄС на рівноправних умовах; подальший транзит газу через Україну після 2024 року, модернізація української газотранспортної системи та посилення європейської енергетичної безпеки; адаптація України до єдиного цифрового ринку ЄС відповідно до угоди про асоціацію.

Під час саміту ЄС та Україна також підписали три угоди: Угода про цивільну авіацію, що надає авіакомпаніям України та державам-членам ЄС нові комерційні можливості; Угода про приєднання України до програми «Горизонт Європа» та програми досліджень та навчання Євратому; Угода про приєднання України до програми «Творча Європа».

Угода про створення єдиного повітряного простору передбачає поступове приєднання України до спільного авіаційного ринку та знімає обмеження та обмеження на польоти між сторонами, забезпечуючи відкриту конкуренцію між перевізниками. Очікується, що його впровадження покращить комунікаційні зв'язки, зробить їх більш частими та дешевими, що, у свою чергу, сприятиме контактам між людьми та збільшить торгівлю.

Ще дві угоди - про участь України у програмі «Горизонт Європа» та програмі досліджень та навчання Євратому (бюджети яких складають відповідно 95,5 млрд євро на 2021-2027 роки та 1,38 млрд євро на 2021-2025 роки) та програма «Творча Європа» (бюджет 2,44 млрд. євро на 2021-2027 роки) - передбачають участь українських організацій на тих же умовах, що і учасників з держав-членів ЄС [64]. Обидві угоди дадуть змогу місцевим

дослідникам та науковцям скористатися субсидіями ЄС та розвивати співпрацю з європейськими партнерами.

Разом з цим, оцінюючи позитивно ухвалені на Саміті рішення про продовження через територію України транзиту російського газу після 2024 року, коли закінчиться дія угоди з «Газпромом», а також збільшення зобов'язань ЄС щодо підтримки України в сфері посилення безпеки, варто зауважити, що конкретних заходів для реалізації цих рішень не було прийнято.

Вони підкреслили, що необхідно активізувати заходи щодо повномасштабного впровадження всіх положень Угоди про асоціацію, зокрема щодо реформи судової системи, боротьби з корупцією та реформи сектору безпеки.

На Саміті обговорювалися питання щодо перегляду окремих положень угоди про Глибоку зону вільної торгівлі (DCFTA), яка є частиною угоди про асоціацію, та підтвердження перспективи приєднання України до ЄС. Стосовно перегляду умов угоди про зону вільної торгівлі можна говорити про частковий успіх - було оголошено, що до кінця 2021 р. буде проведена оцінка можливості підписання «безвізового промислового режиму», тобто угоди про відповідність та допустимість промислової продукції). Перспективу членства України в ЄС представники Європейської комісії не підтвердили, а лише задекларували підтримку європейського вибору України.

Згідно проведеного нами SWOT-аналізу процесу інтеграції України в ЄС (табл. 3.5), можна побачити, що інтеграційне питання є досить спірним та неоднозначним.

Крім вигод та перспектив, на які може розраховувати Україна в складі ЄС, є також цілий ряд недоліків та загроз, які несе членство в ЄС. Проте, основною і найбільш значущою перевагою інтеграції України до ЄС є її вихід з-під політичного та економічного впливу Росії, яка досі вважає Україну своєю законною частиною, незважаючи на офіційно визнану всім цивілізованим світом незалежність.

SWOT-аналіз процесу інтеграції України в ЄС

ВИГОДИ	НЕДОЛІКИ
ПОЛІТИЧНІ	
- залучення України до Спільної європейської політики безпеки та оборони (СЄПБО); - гарантія державного суверенітету та територіальної недоторканості; - удосконалення інституційного середовища;	- часткова втрата суверенітету та підпорядкування територій органам ЄС; - невизначеність стратегії розвитку (негативний вплив на економічний стан, адже між країнами ЄС існує в деякій мірі висока конкуренція в деяких галузях);
ЕКОНОМІЧНІ	
- макроекономічна стабільність; - додаткові інвестиції в економіку країни; - надання субсидій сільському господарству; - позитивне сальдо торговельного балансу; - створення конкурентного ринкового середовища; - забезпечення сталого економічного зростання;	- втрата конкурентоспроможності певних галузей; - складність переходу на європейський рівень цін; - квотування певних видів товарів;
СОЦІАЛЬНІ	
- ефективний захист прав людини в інституціях ЄС; - відкриття кордонів для вільного пересування населення (шенгенська зона, яка передбачає вільне пересування осіб в межах ЄС); - забезпечення високого рівня життя населення;	- ускладнення візового режиму із східними сусідами;
ПЕРСПЕКТИВИ	ЗАГРОЗИ
ПОЛІТИЧНІ	
- стабільність політичної системи; - сприйняття України як важливого суб'єкта політичних відносин;	- небезпека втягнення України в конфлікт цивілізацій між Заходом і мусульманським світом; - втягнення України в міграційну кризу ЄС;
ЕКОНОМІЧНІ	
- забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу; - впровадження стандартів ЄС у виробництві;	- можливе переміщення до України шкідливих виробництв; - використання України як сировинного придатку; - використання української дешевої робочої сили;
СОЦІАЛЬНІ	
- формування середнього класу; - проведення реформування освіти, охорони здоров'я, соціального захисту;	- поглиблення демографічного спаду; - незаконна міграція; - вплив кваліфікованих кадрів;

Джерело: розроблено автором

Слабкі позиції України в євроінтеграційному процесі обумовлені низькою інституційною спроможністю до виконання у повному обсязі усіх положень, передбачених укладеними угодами з ЄС.

З іншого боку, вагомою «проблемою інтеграції України до ЄС є не підготовлене до європейських стандартів українське законодавство. Повинна

бути здійснена адаптація українського законодавства до європейського, це має здійснюватися за рахунок реформування української правової системи та поступового приведення її у відповідність із європейськими стандартами» [65, с. 158-162]. Як було показано у таблиці 3.5, в процесі євроінтеграції Україні вдасться покращити економічний розвиток за рахунок отримання політичної підтримки з боку ЄС та вирішення проблем інституційного характеру, які передбачають удосконалення нормативно-правового забезпечення усіх сфер життєдіяльності. При цьому, ЄС також отримає певні вигоди, зокрема пов'язані із отриманням європейськими виробниками доступу до надзвичайно місткого ринку України.

Отже, найближчим часом головним завданням України є впровадження законодавчих змін відповідно до зобов'язань, що випливають із угоди про асоціацію з ЄС, що дозволить українським товарам, шляхом виконання офіційних вимог до продукції та виконання технічних та стандартів якості, отримати доступ до внутрішнього ринку ЄС. Окрім економічних аспектів, які в основному містяться у розділах про зону вільної торгівлі та економічне співробітництво, виконання положень угоди про асоціацію створить правову основу для переходу до нового виміру співпраці між Україною та ЄС на соціальному та політичному рівні.

Висновки до розділу

1. Процеси глобалізації призвели до усвідомлення необхідності створення єдиного європейського простору, який базується на демократичних цінностях та прогресивних моделях розвитку. Стратегічні напрями розвитку ЄС на нову перспективу 2021-2027 рр. були сформовані як відповідь на загрози економічному розвитку спільноти внаслідок впливу таких глобальних чинників, як зростання чисельності населення в світі, міграція, пандемія COVID-19, дефіцит природних ресурсів, зміна клімату та інші екологічні проблеми, які суттєво впливають на окремі елементи європейської інфраструктури. У зв'язку з цим було змінено підходи до визначення та

розподілу видатків бюджету ЄС між основними цільовими напрямками, а також принципи перерозподілу коштів через фонди розвитку між регіонами. Найбільше уваги приділено змістовному наповненню та фінансовому забезпеченню тематичних напрямів співробітництва країн-членів ЄС в рамках політики згуртування у 2021-2027 рр. як основи підвищення соціально-економічного розвитку в умовах глобальних викликів.

2. Європейська інтеграція є привабливою для України з огляду на можливість підвищення рівня економічного розвитку на основі структурної трансформації господарського комплексу, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників, участі у вільному обміні товарами, послугами, факторами виробництва, виходу на єдиний спільний ринок. Не зважаючи на низку позитивних ефектів від інтеграції до ЄС, також можуть виникати нові загрози для розвитку України в економічній, політичній та соціальній сферах. Для пом'якшення впливу цих загроз в процесі інтеграції в європейський економічний простір Україні слід здійснити низку реформ, основною з яких є удосконалення законодавства та адаптація його до європейський правових стандартів.

3. Задекларувавши наміри інтегруватися до ЄС, Україна отримує значну фінансову та інституційну допомогу від Європейської комісії. Реалізація європейських прагнень України здійснюється через участь у програмі Східне партнерство та поступове впровадження положень Угоди про асоціацію, зокрема в частині імплементації угоди про зону вільної торгівлі Україна – ЄС. Проте, впровадження необхідних заходів згідно Угоди про асоціацію здійснено Україною не в повному обсязі. Відповідно, виконання взятих зобов'язань щодо проведення реформи судової системи, боротьби з корупцією та реформи сектору безпеки й надалі залишається ключовою умовою поглиблення співпраці з ЄС та, відповідно, чинником підвищення ефективності взаємодії в економічній та політичній сферах, що забезпечить поступ нашої країни на шляху євроінтеграції.

ВИСНОВКИ

1. Економічна інтеграція, як вища ступінь інтернаціоналізації господарського життя, обумовлює поглиблення міжнародного поділу праці, посилення обміну товарами, послугами, капіталом, робочою силою, а також прискорення темпів виробництва, що вимагає цілеспрямованого регулювання економічних процесів в масштабі інтеграційних об'єднань. Водночас, необхідність забезпечення національних інтересів країн-учасниць інтеграційних угруповань потребує ефективного регулювання їх взаємовідносин. З цієї точки зору важливу роль виконує торговельна політика, а правильне поєднання її основних форм, протекціонізму і фритредерства, позитивно впливає на економічне зростання та рівень якості життя.

2. Європейський Союз є найбільшим інтеграційним об'єднанням у світі та прикладом співпраці країн на основі збалансування національних та спільних інтересів. При цьому, в економічному зростанні країни важливу роль відіграє міжнародна торгівля. Збільшення обсягів експорту країн ЄС забезпечують зростання обсягів національного виробництва та зменшення безробіття. Збільшення обсягів імпорту країн ЄС також має позитивний вплив на ВВП, оскільки стимулює національне виробництво, яке в подальшому становить продукцію для експорту за межі країн ЄС. Дослідження показало, що імпорт впливає на експорт, оскільки ЄС закупляє багато сировини, ресурсів та комплектуючих зі Східної Європи та України для реекспорту готових виробів.

3. ЄС вважається одним з найбільших ринків світової економіки. Міцні позиції ЄС на міжнародних ринках значною мірою обумовлені ефективною внутрішньою координацією спільних політик у ключових сферах життєдіяльності та функціонуванням єдиного ринку. Основними загрозами, що можуть призвести до втрати провідних позицій ЄС у світовій економіці є демографічні проблеми, нижчі темпи зростання ВВП, ніж у країнах Південно-Східної Азії, та недостатнє фінансування науково-дослідних робіт.

4. Економіка України є однією з найбільш відкритих економік світу, що підтверджено залежністю обсягів ВВП від зміни обсягів експорту. Результати дослідження також виявили вплив експорту на імпорт, що пояснюється

високою енергомісткістю промислового виробництва, яке залежить від використання імпортних енергоносіїв. Вплив імпорту на ВВП з лагом в 3 роки можна пояснити тим, що налагоджується виробництво нових товарів, імпортуються нові технології, на освоєння яких потрібен час. Для посилення міжнародної конкурентоспроможності України важливим кроком стане гармонізація українського законодавства з європейським та покращення інституційного середовища підприємницької діяльності, що в перспективі створить передумови для приєднання до єдиного ринкового простору ЄС.

5. Подальший розвиток єдиного європейського простору на період 2021-2027 рр. відбуватиметься за стратегічними напрямками, які спрямовані на вирішення проблем міграції, економічного розвитку в умовах пандемії COVID-19, дефіциту природних ресурсів, зміни клімату та погіршення екології. Застосування нових підходів до планування і розподілу бюджету ЄС вплинуло на зміну обсягів фінансування за основними цільовими напрямками порівняно з попереднім періодом. Основою соціально-економічного розвитку ЄС на сучасному етапі стане впровадження заходів в рамках політики згуртування, на фінансування яких заплановано більше половини усіх видатків бюджету.

6. Очікується, що позитивний вплив євроінтеграції на українську економіку, насамперед, проявиться у збільшенні обсягів виробництва в окремих галузях економіки, розширенні експортних можливостей у співпраці з країнами ЄС, підвищенні рівня зайнятості та покращенні інвестиційної привабливості. Одночасно з позитивними ефектами можуть виникати нові загрози для розвитку України в економічній, політичній та соціальній сферах. Для пом'якшення впливу цих загроз в процесі інтеграції в європейський економічний простір Україні слід здійснити низку реформ, основною з яких є удосконалення законодавства та адаптація його до європейський правових стандартів.

7. Завдяки фінансовій та інституційній підтримці ЄС, Україна виконала значну частину вимог щодо імплементації положень Угоди про асоціацію. Проте, для поглиблення співпраці України з ЄС, зокрема щодо перегляду положень угоди про зону вільної торгівлі та внесення змін з метою подальшої

лібералізації торговельних відносин, європейські партнери очікують від уряду виконання всіх вимог Угоди про асоціацію у повному обсязі згідно запланованого графіку. Тому підвищення ефективності співробітництва України з ЄС безпосередньо залежить від проведення реформи судової системи, боротьби з корупцією та реформи сектору безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Суб'єкти світового господарства. URL: <http://econ-house.ru>.
2. Смирнов П. Ю. Регіональні економічні організації: ЄС і НАФТА. <http://epi.cc.ua>.
3. Інтеграційні блоки країн. URL: <https://en.wikipedia.org>.
4. Сапіч В. І., Сапіч Н.М. Міжнародна економіка: Практикум: Навчальний посібник. Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. 159 с.
5. Дахно І.І. Міжнародна економічна інтеграція: Навч. посібник, 2-ге вид., випр. і допов. К.: МАУП, 2006.
6. Приходько І.В. Політико-економічні бар'єри на шляху інтеграції України до ЄС: дис....канд. екон. наук, спец. 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2015., 261 с.
7. Генеральна угода про тарифи і торгівлю 1994 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_003#Text.
8. Раджабова З. К. Типи інтеграційних угруповань. URL: <http://epi.cc.ua>.
9. Медведовська Т. П. Проблеми регіонального розвитку у контексті світових глобалізаційних економічних тенденцій та європейської інтеграції України. Економіка та держава. 2013. № 2. С. 31-32.
10. Мариніна С. В. Сутність, проблеми та перспективи розвитку форм міжнародної економічної інтеграції. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Серія. Економічні науки. Науковий журнал. 2014. №5-6 (76-77). С. 40-47.
11. Білорус О. Г. Глобалізація і безпека розвитку: монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко. К.: КНЕУ, 2001. 733 с.
12. European Union. External action. URL: eeas.europa.eu.
13. Шевчук В.О. Міжнародна економіка: теорія і практика: підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : Знання, 2008. 663 с.
14. Шевчук В. О. Платіжний баланс і макроекономічна рівновага в трансформаційних економіках: досвід України. Монографія. Львів: Каменяр, 2001. 495 с.
15. Базилевич В. Д., Базилевич К. С., Баластрик Л. О. Макроекономіка / За ред. В. Д. Базилевича. – К.: Знання, 2007. – 703 с.

16. Міжнародна економіка: Підручник / А.П. Румянцев, Г.Н. Климко, В.В. Рокоча та ін.: за ред. А.П. Румянцева. К.: Знання-Прес, 2003. 447 с.
17. Рокоча В.В. Міжнародна економіка: [навч. посібник: у 2 кн.] / В.В. Рокоча. Кн. 1. К.: Таксон, 2000. 320 с.
18. Лист Ф. «Национальная система политической экономии». Граф С.Ю. Витте. «По поводу национализма. Национальная экономия и Фридрих Лист». Д. И. Менделеев. «Толковый тариф. Или Исследование о развитии промышленности России в связи с ее общим таможенным тарифом 1891 года». / Составление и предисловие В. А. Фадеева. М.: Европа, 2005. 345 с.
19. Милль Дж. С. Основы политической экономии : в 3-х т. / Дж. С. Милль ; пер. с англ. М. : Прогресс, 1980. Т. 2. 480 с.
20. Єгоров О.Б. Митна економіка (Україна – СОТ – ЄС): [навч. посібник]. Одеса: ПЛАСКЕ ЗАТ, 2005. 226 с.
21. Vernon R. International Investments and International Trade in the Product Life Cycle. Quarterly Journal of Economics. 1966. May. P.190–207.
22. Corden, Max. Trade policy and economic welfare. URL: https://seinst.ru/files/vehi_6_039_corden_torgovaya-politika.pdf.
23. Бураковський І. Теорія міжнародної торгівлі. К.: Основи, 2000. 241с.
24. The Marshall Plan and the creation of the OEEC (1947–1948). URL: https://www.cvce.eu/en/obj/the_marshall_plan_and_the_creation_of_the_oeec_1947_1948-en-6ff81fd5-e9a2-48f6-96a6-23681c961845.html.
25. Договір про функціонування Європейського Союзу від 07.02.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text.
26. Основні етапи утворення Європейського Союзу. URL: <http://www.virtual.ks.ua>.
27. Буряк П. Ю., Гупало О.Г. Європейська інтеграція і глобальні проблеми сучасності: Навч. посібник. К.: Хай-Тек Прес, 2007. - 336 с.
28. Відносини Україна-ЄС. URL: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua>.
29. Україна – ЄС. URL: <http://tusib.org>.
30. Розвиток двосторонніх економічних відносин Україна – ЄС. URL: <https://elearning.sumdu.edu.ua>.

31. Угода про Асоціацію між ЄС та Україною. «Короткий посібник з Угоди про Асоціацію. URL: [.http://eeas.europa.eu](http://eeas.europa.eu).

32. Угода про асоціацію. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu>.

33. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2019 рік. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/ar-aa-implementation-2019-4.pdf>.

34. Секторальна інтеграція України до ЄС: передумови, перспективи, виклики. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_sektor_eu_ukr.pdf.

35. Key figures on Europe – 2021 edition. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/13394938/KS-EI-21-001-EN-N.pdf/ad9053c2-debd-68c0-2167-f2646efeaec1?t=1632300620367>.

36. GDP and main components (output, expenditure and income). URL: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_10_gdp&lang=en.

37. Intra and Extra-EU trade by Member State and by product group. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EXT_LT_INTRATRD_custom_750880/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=9b1f04c8-695b-4804-a6be-aaaed0f65607.

38. Unemployment rates by sex, age and citizenship (%). URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSA_URGAN_custom_749032/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=e2276878-7767-446e-98e0-261aea902738.

39. HICP - annual data (average index and rate of change). URL: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=prc_hicp_aind&lang=en.

40. The EU in the world 2020. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/10934584/KS-EX-20-001-EN-N.pdf/8ac3b640-0c7e-65e2-9f79-d03f00169e17?t=1590936683000>.

41. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). World Population Prospects 2019: Highlights. URL: https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2019_Highlights.pdf.

42. Population on 1st January by age, sex and type of projection. URL: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=proj_19np&lang=en.

43. Barslund M., Gros D. Europe's Place in the Global Economy – What Does the Last Half Century Suggest for the Future? URL: <https://archive.intereconomics.eu>.

44. Balance of payments by country - annual data. URL: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=bop_c6_a&lang=en.

45. The United Nations Department of Economic and Social Affairs, Statistics Division (Analysis of Main Aggregates). URL: <https://unstats.un.org/unsd/snaama/Index>.

46. Korzyści płynących z członkostwa w UE nie mierzy się bilansem operacyjnym netto. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/648145/IPOL_BRI\(2020\)648145_PL.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/648145/IPOL_BRI(2020)648145_PL.pdf).

47. Рівень тіньової економіки в Україні у 2018 році становив 47,2% від ВВП. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2797596-riven-tinovoi-ekonomiki-v-ukraini-stanovit-majze-polovinu-vid-vvp.html>.

48. Аналітична доповідь до щорічного послання президента України до Верховної ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». URL: <http://www.niss.gov.ua>.

49. White Paper on the Future of Europe. Reflections and scenarios for the EU 27 by 2025. URL: <https://ec.europa.eu>.

50. Addis Ababa Action Agenda (AAAA), URL: <http://www.un.org/esa/ffd/wp-content/uploads/2015>.

51. Next Generation EU and WRF. URL: <http://www.krir.pl/images/BUD203627PL1.pdf>.

52. Komentarz do rozporządzeń UE dla polityki spójności na lata 2021-2027. URL: <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/fundusze-na-lata-2021-2027/aktualnosci/komentarz-do-rozporzadzen-ue-dla-polityki-spojnosci-na-lata-2021-2027>.

53. Treaty on the Functioning of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>.

54. EU Cohesion Policy 2021-2027. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/pl/2021_2027/.

55. Europejska polityka sąsiedztwa. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/pl/sheet/170/europejska-polityka-sasiedztwa>.
56. Східне партнерство. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/shidne-partnerstvo>.
57. Євросоюз погодив фінансовий інструмент «Глобальна Європа». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3262014-evrosouz-pogodiv-finansovij-instrument-globalna-evropa.html>.
58. Wzmacnianie odporności – Partnerstwo Wschodnie, które służy wszystkim. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020JC0007&from=EN>
59. Єврокомісія оприлюднила новий порядок денний для «Східного партнерства». URL: <https://www.dw.com/uk/yevrokomisiia-opryliudnyla-novyi-poriadok-dennyi-dlia-skhidnoho-partnerstva/a-58141426>.
60. Partnerstwo Wschodnie w dobie pandemii COVID-19: perspektywa UE i państw partnerskich. Lublin: a Instytut Europy Środkowej, 2021. 51 s.
61. Зеленський висловив розчарування програмою ЄС «Східне партнерство». URL: <https://www.dw.com/uk/zelenskyi-vyslovyv-rozcharuvannia-prohramoiu-yes-skhidne-partnerstvo/a-58318606>.
62. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом 2015-2020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/zviti-pro-vikonannya/aa-implementation-report-2015-2020-ukr-final.pdf>.
63. Спільна заява за підсумками 23-го Саміту Україна – Європейський Союз. URL: <https://www.president.gov.ua/news/spilna-zayava-za-pidsumkami-23-go-samitu-ukrayina-yevropejsk-71037>.
64. Nieczypor, Krzysztof. Szczyt UE–Ukraina: ostrożne pogłębianie współpracy. URL: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2021-10-13/szczyt-ue-ukraina-ostrozne-poglebianie-wspolpracy>.
65. Федоришина О. О. Проблеми інтеграції України до Європейського Союзу. Ефективна економіка. 2014. № 4. С. 158–162.

66. Evolution of extra EU-27 trade, 2000-2008.PNG. URL: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Evolution of extra EU-27 trade, 2000-2008.PNG&oldid=12364](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Evolution_of_extra_EU-27_trade,_2000-2008.PNG&oldid=12364).
67. Валовий внутрішній продукт (1990-2019). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
68. Основні показники ринку праці. Річні дані. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
69. Індекси споживчих цін у 1992-2020 роках (до грудня попереднього року). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
70. Динаміка географічної структури зовнішньої торгівлі товарами (1996-2020). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Макроекономічні показники країн Європейського Союзу за 2000-2019 рр.

Рік	ВВП, млрд євро	Рівень безробіття, %	Інфляція, %	Експорт товарів, млрд євро	Імпорт товарів, млрд євро
2000	7260	9,3	3,36	825,1	992,3
2001	7388	8,7	3,40	891,8	984,5
2002	8050	9,0	3,01	920,9	945,8
2003	9912	9,1	2,54	863,2	949,5
2004	11400	9,2	2,82	971,6	1010,8
2005	11906	8,9	2,56	1048,7	1110,2
2006	12704	8,2	2,89	1123,2	1155,1
2007	14711	7,2	2,93	1205,8	1263,5
2008	16238	7,0	3,19	1290,4	1350,9
2009	14710	8,9	1,64	1 184,1	1 193,3
2010	14541	9,5	0,99	1 435,5	1 471,0
2011	15739	9,6	1,90	1 624,4	1 666,1
2012	14633	10,4	1,72	1 770,8	1 702,4
2013	15292	10,8	1,38	1 780,1	1 630,8
2014	15631	10,3	0,88	1 796,8	1 625,4
2015	13544	9,4	0,93	1 876,3	1 648,0
2016	13883	8,6	0,81	1 866,8	1 602,5
2017	14728	8,2	1,96	1 994,2	1 772,1
2018	15957	7,3	3,89	2 060,1	1 911,9
2019	15634	6,7	5,42	2 131,8	1 940,5

Джерело: складено за [36-39; 66]

Макроекономічні показники України за 2000-2019 рр.

Рік	ВВП, млн грн	Рівень безробіття, %	Інфляція, %	Експорт товарів, млн дол.	Імпорт товарів, млн дол.
2000	176128	11,6	25,8	14572,5	13956,0
2001	211175	10,9	6,1	16264,7	15775,1
2002	234138	9,6	0,1	17957,1	16976,8
2003	277355	9,1	8,2	23066,8	23020,1
2004	357544	8,6	12,3	32666,1	28996,8
2005	457325	7,2	10,3	34228,4	36136,3
2006	565018	6,8	11,6	38368,0	45038,6
2007	751106	6,4	16,6	49296,1	60618,0
2008	990819	6,4	22,3	66967,3	85535,3
2009	947042	8,8	12,3	39695,7	45433,1
2010	1079346	8,2	9,1	51405,2	60742,2
2011	1299991	8,0	4,6	68394,2	82608,2
2012	1404669	7,6	0,1	68830,4	84717,6
2013	1465198	7,3	0,5	63320,7	76986,8
2014	1586915	9,3	24,9	53901,7	54428,7
2015	1988544	9,1	43,3	38127,1	37516,4
2016	2385367	9,3	12,4	36361,7	39249,8
2017	2981227	9,5	13,7	43264,7	49607,2
2018	3560302	8,8	9,8	47335,0	57187,6
2019	3977198	8,2	4,1	50054,6	60800,2

Джерело: складено за [67-70]

Додаток Б

Таблиця Б.1

Результати регресійного аналізу залежності ВВП ЄС від макроекономічних показників

GDP=C(1)+C(2)*IMPORT+C(3)*EXPORT+C(4)*INFLATION(-1)				
	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	3.172216	0.574695	5.519821	0.0001
C(2)	0.933378	0.597612	1.561847	0.1443
C(3)	-0.149531	0.614376	-0.243387	0.8118
C(4)	0.067169	0.038680	1.736538	0.1080
R-squared	0.977582	Mean dependent var	13.18477	
Adjusted R-squared	0.971978	S.D. dependent var	0.098431	
S.E. of regression	0.016477	Akaike info criterion	-5.161369	
Sum squared resid	0.003258	Schwarz criterion	-4.968222	
Log likelihood	45.29095	Durbin-Watson stat	1.301541	

Таблиця Б.2

Результати статистичного тесту Гренджера для країн ЄС (лаг 1 рік)

Lags: 1

NullHypothesis:	Obs	F-Statistic	Probability
GDP does not Granger Cause EXPORT	16	9.69215	0.00823
EXPORT does not Granger Cause GDP		0.00326	0.95533
IMPORT does not Granger Cause EXPORT	16	3.83589	0.07198
EXPORT does not Granger Cause IMPORT		0.18177	0.67683
INFLATION does not Granger Cause EXPORT	11	2.73152	0.13699
EXPORT does not Granger Cause INFLATION		0.25909	0.62448
IMPORT does not Granger Cause GDP	16	1.77980	0.20507
GDP does not Granger Cause IMPORT		3.04115	0.10476
INFLATION does not Granger Cause GDP	11	1.44080	0.26435
GDP does not Granger Cause INFLATION		0.30856	0.59376
INFLATION does not Granger Cause IMPORT	11	0.34995	0.57048
IMPORT does not Granger Cause INFLATION		0.47376	0.51072

Продовження додатку Б

Таблиця Б.3

Результати статистичного тесту Гренджера для країн ЄС (лаг 2 роки)

Lags: 2

NullHypothesis:	Obs	F-Statistic	Probability
GDP does not Granger Cause EXPORT	15	3.99497	0.05307
EXPORT does not Granger Cause GDP		0.00796	0.99208
IMPORT does not Granger Cause EXPORT	15	2.21335	0.16002
EXPORT does not Granger Cause IMPORT		0.11791	0.89000
INFLATION does not Granger Cause EXPORT	9	1.83979	0.27130
EXPORT does not Granger Cause INFLATION		0.47319	0.65395
IMPORT does not Granger Cause GDP	15	2.32183	0.14851
GDP does not Granger Cause IMPORT		0.70829	0.51561
INFLATION does not Granger Cause GDP	9	5.67589	0.06789
GDP does not Granger Cause INFLATION		0.43328	0.67558
INFLATION does not Granger Cause IMPORT	9	0.12800	0.88332
IMPORT does not Granger Cause INFLATION		0.50429	0.63781

Додаток В

Таблиця В.1

**Результати рівняння регресії залежності ВВП України від інших
макроекономічних показників**

$$GDP=C(1)+C(2)*IMPORT+C(3)*EXPORT+C(4)*INFLATION(-1)$$

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	-0.084886	0.423787	-0.200303	0.8446
C(2)	0.807527	0.122839	6.573841	0.0000
C(3)	0.225411	0.151023	1.492563	0.1614
C(4)	0.014331	0.021666	0.661472	0.5208
R-squared	0.992475	Mean dependent var	11.00466	
Adjusted R-squared	0.990594	S.D. dependent var	0.223602	
S.E. of regression	0.021686	Akaike info criterion	-4.611965	
Sum squared resid	0.005643	Schwarz criterion	-4.418818	
Log likelihood	40.89572	Durbin-Watson stat	2.009747	

Таблиця В.2

Результати статистичного тесту Гренджера для України (лаг 1 рік)

Lags: 1

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Probability
GDP does not Granger Cause EXPORT	16	3.54910	0.08214
EXPORT does not Granger Cause GDP		0.19368	0.66710
IMPORT does not Granger Cause EXPORT	16	0.64029	0.43799
EXPORT does not Granger Cause IMPORT		0.13129	0.72292
INFLATION does not Granger Cause EXP...	16	0.44228	0.51765
EXPORT does not Granger Cause INFLATION		1.06629	0.32061
IMPORT does not Granger Cause GDP	16	1.34336	0.26729
GDP does not Granger Cause IMPORT		2.79586	0.11839
INFLATION does not Granger Cause GDP	16	0.04825	0.82955
GDP does not Granger Cause INFLATION		0.59524	0.45420
INFLATION does not Granger Cause IMP...	16	0.00341	0.95432
IMPORT does not Granger Cause INFLATION		0.37030	0.55333

Продовження додатку В

Таблиця В.2

Результати статистичного тесту Гренджера для України (лаг 2 роки)

Lags: 2

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Probability
GDP does not Granger Cause EXPORT EXPORT does not Granger Cause GDP	15	1.83838 1.37630	0.20897 0.29649
IMPORT does not Granger Cause EXPORT EXPORT does not Granger Cause IMPORT	15	1.00843 1.18124	0.39907 0.34632
INFLATION does not Granger Cause EXP... EXPORT does not Granger Cause INFLATION	15	0.26008 0.23760	0.77605 0.79284
IMPORT does not Granger Cause GDP GDP does not Granger Cause IMPORT	15	0.88984 1.70798	0.44089 0.23009
INFLATION does not Granger Cause GDP GDP does not Granger Cause INFLATION	15	0.46933 0.15631	0.63853 0.85734
INFLATION does not Granger Cause IMP... IMPORT does not Granger Cause INFLATION	15	0.25806 0.21902	0.77754 0.80706

Таблиця В.3

Результати статистичного тесту Гренджера для України (лаг 3 роки)

Lags: 3

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Probability
GDP does not Granger Cause EXPORT EXPORT does not Granger Cause GDP	14	2.55624 2.31223	0.13830 0.16279
IMPORT does not Granger Cause EXPORT EXPORT does not Granger Cause IMPORT	14	1.91281 2.35227	0.21597 0.15842
INFLATION does not Granger Cause EXP... EXPORT does not Granger Cause INFLATION	14	0.81111 0.03578	0.52692 0.99014
IMPORT does not Granger Cause GDP GDP does not Granger Cause IMPORT	14	2.61192 2.59824	0.13338 0.13457
INFLATION does not Granger Cause GDP GDP does not Granger Cause INFLATION	14	0.91249 0.17275	0.48222 0.91147
INFLATION does not Granger Cause IMP... IMPORT does not Granger Cause INFLATION	14	0.84519 0.25699	0.51140 0.85418